

Alegeri parlamentare în România

Alegerile generale pentru Parlamentul României din 2016 reflectate în presa internațională. Teme, analize, interpretări (I)

(2016 general elections for the Romanian Parliament reflected by the international mass media. Themes, analyses, interpretations (I))

Alexandru MURARU

Abstract: *The article investigates the international mass-media coverage for the parliamentary elections in Romania, in December 2016. Foreign press has followed the link between the results of elections or electoral campaign, and Romanian foreign policy orientation or its geopolitical perspective. This article tries to identify some themes, trends and exponential attitudes and perceptions, positioning and symbols on the election of the new representatives within the Romanian Parliament. The material will try to highlight how they have been addressed key topics and events of the electoral campaign, how media forces were placed and what were the consequences, by publishing of these perspectives. The election results has been analyzed by major publications or broadcasting stations through international political analysis intended to explain the various paradigms that included Central and Eastern European space, resorts to various themes and symbols that persist or are inhibited by the international context. Perception of the fight against corruption as electoral theme, scanning the Romanian political system, the political role President or Prime Minister within the electoral campaign, programs of political parties, all of these were present as key subjects. The theme of populism, nationalism, integrity and civil rights will also be analyzed. Finally, coverage of general elections for the Romanian Parliament has been associated with a mutation and a radical change of strategy for Romania's Euro-Atlantic partners and, especially, in consonance with international events that marked 2016 year. The study will highlight how the international press has analyzed elections in Romania in relation to a number of major international events: BREXIT, presidential election in Moldavia, elections in Bulgaria, the US presidential elections, the EU crisis, and - in particular - the increasing influence of Russian*

Federation in the whole region. Hundreds of articles and analysis from around the globe will document the study.

Keywords: *Romania, parliamentary elections 2016, anti-corruption, populism, integrity, political programs.*

Introducere

La 27 de ani de la prăbușirea co+munismului, alegerile parlamentare din România anului 2016 s-au desfășurat sub mai multor tendințe și teme – deopotrivă tradiționale sau în premieră –, cele mai multe reflectate în presa internațională, atât în Uniunea Europeană, în America de Nord sau chiar în Asia. Cel de-al optulea scrutin parlamentar după 1989 a avut particularități regăsite deopotrivă în alegerile desfășurate în același an pentru primăriile, consiliile locale și județene din România, dar mai cu seamă a existat, în special în preajma scrutinului și imediat după, percepția legată de valul de rezultate neașteptate pe care diferite evenimente electorale le-au produs la nivel global, ceea ce a inclus scrutinul într-un lanț de rezultate fără predictibilitate politică, imprevizibile pentru analiști, opinia publică și mass-media, în același timp. Alegerile pentru Parlamentul României din 2016 au marcat schimbări importante în sensul modificării legislației electorale¹, ceea ce a condus, în fapt, la revenirea la un sistem electoral de tip scrutin de listă și reprezentare proporțională. Astfel, după 12 ani de la alegerile din 2004, se revenea la un vot „de listă” (de partid), această decizie a

Parlamentului marcând oficial eșecul sistemului electoral uninominal mixt, cu candidaturi în colegii electorale, dar care păstra totuși proporționalitatea reprezentării partidelor în legislativ. Sistemul de scrutin introdus în 2008² adusesese cu sine o „anomalie” a legii, astfel încât nu doar că diferența dintre principalii doi competitori politici clasai era atât de mare încât se revenea la o situație întâlnită în 1990, dar câștigarea colegiilor electorale cu majoritate absolută de către Uniunea Social Liberală (USL) a condus atunci la o situație nemaîntâlnită. Noul Legislativ rezultat în urma scrutinului din 2012 a ajuns la 588 de deputați și senatori pentru că 283 de mandate au fost câștigate cu majoritate absolută, iar Parlamentului (în urma formulei de redistribuire) i s-au adăugat un plus de 79 de mandate de deputat și 39 de mandate de senator, ajungând astfel la cel mai mare număr de aleși care a existat vreodată după 1989 în forul suprem al democrației.³

Alegerile generale din 2016, pe lângă un sistem electoral nou, s-au desfășurat într-un context aparte, inedit după prăbușirea comunismului. Parlamentul a susținut, începând cu noiembrie 2015, un Executiv format din tehnocrați, o soluție adoptată de forțele politice de la acea

vreme în urma unui consens general, determinat de tragedia din clubul „Colectiv”⁴. După acest eveniment și în urma consecințelor care au condus la demisia în bloc a guvernului Partidului Social Democrat condus de Victor Ponta, presa internațională aprecia cu scepticism transformarea radicală de ansamblu a sistemului politic românesc. Astfel, prestigiosul săptămânal britanic *The Economist* scria în acele zile că „schimbarea prim-miniștrilor din România nu este nimic special. Schimbarea lor pe motive de corupție sau incompetență este fără precedent. Schimbarea întregului sistemului politic disfuncțional este încă o perspectivă descurajantă și îndepărtată”⁵. Pe lângă acest eveniment, alegerile din 2016 și perioada pre-electorală au fost marcate de tema luptei anti-corupție, un fenomen care a debutat după 2005 și care a luat amploare în ultimii ani. Chiar în ziua alegerilor *Le Figaro* publica⁶ o analiză care sintetiza că miza alegerilor din România era tocmai corupția, scrutinul oferind răspunsul la opțiunea societății românești pentru următorii ani. În aceeași notă, cotidianul spaniol *El Pais* scria⁷ referitor la scrutinul românesc: „corupția a fost tema centrală a dezbaterii – cum este și de ani de zile în media românească”.

Presa internațională a relatat pe larg majoritatea implicațiilor pe care alegerile parlamentare din 2016 le-au produs la nivel politic, social, economic, precum și în planul relațiilor internaționale. Având coordonatele

sintetizate mai sus, analiștii, editoriaștii, corespondenții, reporterii sau jurnaliștii străini au făcut analize comparative în care au inclus deseori documentare cu privire la principalii competitori politici, temele abordate și rădăcinile acestora, dar și o raportare aproape permanentă cu privire la legătura dintre rezultatul scrutinului sau desfășurarea campaniei electorale și orientarea de politică externă sau de perspectivă geopolitică a României. Un alt amănunt care trebuie menționat este că perioada electorală s-a suprapus într-o mare măsură cu cea ce se întâmpla peste Atlantic (alegerile prezidențiale în Statele Unite ale Americii – n.n.) dar și în Republica Moldova (scrutin electoral pentru poziția de Președinte al Republicii Moldova, o premieră în istoria tânărului stat dintre Prut și Nistru – n.n) sau Bulgaria, astfel încât mare parte dintre analize au avut o importantă tentă geopolitică. Articolul de față încearcă să identifice câteva teme, tendințe și atitudini exponențiale, dar și percepții, poziționări și simboluri privind alegerea noilor reprezentanți ai națiunii române în forul legislativ de la București. Materialul va încerca să evidențieze modul în care au fost abordate principalele teme și evenimente din campania electorală, cum s-au plasat forțele mediatice și care au fost consecințele, în plan publicistic, ale acestor perspective. Trebuie adăugat faptul că rezultatele alegerilor, așa cum am spus mai sus, imprevizibile într-o anumită măsură, au fost

decantate și analizate de principalele publicații sau posturi din audio-vizualul internațional cu vii analize politice, menite să explice, în diverse paradigme care includeau spațiul central și est european, resursele pentru care diverse teme și simboluri persistă ori sunt inhibate de contextul internațional. Articolul va pleca de la ipoteza că a existat o translată de teme și influențe de la nivel european/global în discursul competitorilor politici, dar, spre deosebire de alte alegeri generale parlamentare sau prezidențiale, influența acestora a fost mult mai redusă. Totodată, analiza noastră va aprecia în ce măsură aceste proiecții de geopolitică, relații internaționale, geostrategie au fost teme fundamentale în funcție de care atitudinea sau mesajele partidelor politice sau ale actorilor instituționali au suferit modificări. O altă ipoteză este aceea că tema „Est-Vest” a avut o slabă încărcătură politică și o decuplare de o miză majoră în întregul spectrul de desfășurare a alegerilor. Mai mult, față de alte State Membre a UE, teme majore precum lupta împotriva corupției sau reforma sistemului politic ori a clasei politice au trecut pe locuri secundare în dezbaterile și ofertele partidelor privind măsurile economice și/sau sociale, cele mai multe cu tentă reparatorie/ „restaurativă”. În aceeași măsură, materialul va sonda și influențele presei naționale românești față de/în raport cu presa internațională și în ce măsură aliații tradiționali strategici ai României au transmis mesaje prin

intermediul mass-media de sorginte externă în eventuala tentativă de a crea un avantaj pentru o formațiune politică de „stânga” sau de „dreapta”.

În fine, reflectarea alegerilor generale pentru Parlamentul României a fost pusă în legătură cu o mutație și o schimbare radicală de strategie a partenerilor euro-atlantici ai României și, mai cu seamă, în consonanță cu evenimentele internaționale care au marcat anul 2016. Referendumul din Marea Britanie care a validat opțiunea societății de a părăsi blocul comunitar, alegerile prezidențiale directe din Republica Moldova care au adus la conducerea țării un președinte de orientare pro-rusă, alegerile legislative din Bulgaria care au condus la înlăturarea prin demisie a Executivului Borisov, alte modificări legislative în regiune și mai cu seamă câștigarea de către republicanul Donald Trump a alegerilor prezidențiale din SUA au condus către o schimbare de paradigmă și de *status quo*.

Tema justiției și a integrității tradusă prin filtrul percepției populare

Cu câteva săptămâni înaintea debutului alegerilor generale pentru Parlamentul României, tema privind lupta împotriva corupției și susținerea sa populară, prin raportare la validarea reprezentanților politici din fruntea națiunii sau ai comunităților locale, devenea o preocupare pentru presa străină. Această tendință încerca, de fapt, să evalueze nu

doar legitimitatea demersurilor care luaseră amploare în ultimii ani privind anchete judiciare care au implicat numeroase personalități din mediul politic și din alte domenii cheie ale societății, cât mai cu seamă legătura directă dintre autenticitatea acestor demersuri și motivațiile politice. Două publicații francofone prestigioase, *Courrier International*⁸ și *New Europe*⁹, din Franța, respectiv Belgia, au publicat la începutul lunii septembrie două materiale elaborate în care, apelând la cercetări sociologice sau investigații media, au încercat să demonstreze consecințele amplei campanii de combatere a corupției la nivel înalt în rândul percepției electoratului, dar și cauzele pentru care încrederea în sistemul de justiție se prăbușise în România anului 2016. Astfel, *New Europe* atrăgea atenția asupra faptului că prăbușirea încrederii în sistemul judiciar reprezenta „cea mai drastică scădere înregistrată în aproape un an de oricare instituție europeană”. Făcând apel la datele sondajului „Eurobarometer”, cotidianul belgian constata că 60% dintre români nu aveau încredere în „regimul statului de drept din România”. Totodată, jurnaliștii apreciau situația ca fiind „stranie, având în vedere remarcabilele progrese ale țării în lupta anticorupție”. În același registru, cotidianul belgian dezvăluia faptul că Direcția Națională Anticorupție, departamentul specializat în investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt, „are în lucru 10.000 de cazuri și se consideră că

are în colimator o treime din elita de afaceri și politică a țării”. Cu toate acestea, spune *The New Europe*, România se afla într-o nefericită situație, clasându-se pe locul 69 în Indicele Corupției realizat de Transparency International, la egalitate cu Grecia și Italia.¹⁰

În același registru, *Courrier International* arăta irelevanța unor astfel de anchete la nivel înalt, la adresa primarilor de mari municipii, atunci când electoratul era pus în situația de a valida prin vot candidați cu probleme penale, fie cu suspiciuni de corupție, dosare aflate în instrumentare sau chiar condamnați. Articolul sublinia o situație surprinzătoare, unde „trei mari orașe din România sunt, la momentul de față, conduse de primari acuzați de corupție sau de spălare de bani, cu domiciliu obligatoriu sau chiar arestați”. Primarii municipiilor Craiova, Baia Mare și Pitești erau studiile de caz care demonstau favorabilitatea populară, în ciuda unor asemenea anchete. Jurnaliștii francezi au apelat la diverse explicații psihanalitice pentru a evidenția relația dintre aleși și alegători în ciuda unor investigații de corupție în desfășurare: „Sunt oare alegătorii atinși de sindromul Stockholm, «acest sentiment care îi împinge pe cei din Baia Mare să își adore călăul»?”, se întrebă un blogger din Baia Mare”, citând surse locale¹¹.

În aceeași măsură, celelalte cazuri de înalți demnitari sau primari, care fuseseră revalidați cu procente foarte mai de alegerile locale din

luna iunie a aceluiași an cu alegerile generale pentru parlamentul României – vin să întărească – pentru cotidianul francez – perspectiva unui raționament confuz și, într-un anumit fel inexplicabil, legat de relația integritate-eficiență-reprezentare comunitate. Concluzia reporterilor, care citau, la rândul lor, surse locale făcea parte din registrul grav-ironic: „Oamenii iartă cu ușurință faptele de corupție dacă au impresia că și ei au avut beneficii”. Jurnaliștii francezi sunt și mai direcți atunci când vine vorba de relația justiție-politică, în sensul unor lumi care teoretic, ar fi trebuit să se separe prin deciziile magistraților și ulterior prin invalidarea de către electorat a celor acuzați și/sau dovediți de folosirea funcțiilor sau demnităților publice pentru avantaje personale sau spolierea bugetelor comunităților. Citând surse de la vârful asociațiilor judecătoreștilor din România, aceștia ofereau explicația potrivit căreia publicul identifica întreg sistemul judiciar doar cu departamentul specializat pentru cazurile de mare corupție, ceea ce transfera vulnerabilitățile instituției către capacitatea sistemului de oferi societății răspunsuri solide privind implicațiile corupției în rândul înalților demnitari: „instituția – care acționează precum un parchet – interferează cu procesele judiciare, subminând mecanismele de control și echilibru ale sistemului judiciar”. Concluzia jurnaliștilor francezi întărea teza potrivit căreia problemele prezentate public din marile anchete în ultimii ani și, în

special în anii electorali, invadarea mass-media și a spațiului public cu cazuri celebre, imaginile repetate cu rețineri, arestări, audieri, au favorizat folosirea opiniei publice „în calitate de mijloc de a pune presiune pe Parlament și Guvern”¹².

Maghiarii de la *Magyar Nemzet* apreciau, de asemenea, înaintea alegerilor generale pentru Parlamentul României, că, deși lupta împotriva corupției reprezenta un factor de progres în dezvoltarea și maturizarea democrației românești, „uneori justiția este folosită pentru desființarea unor adversari politici, mai ales în perioadă de campanie electorală” ceea ce, concluzionau jurnaliștii citând surse locale, va determina și desfășurarea efectivă a campaniei electorale¹³.

În același registru, al impactului anchetelor penale asupra percepției populației cu privire la demnitari, prin exemplificare cu cazuri celebre din politica românească ajunse în justiție în diferite stadii procesuale, postul internațional de radio german Deutsche Welle, scria – plecând de la ancheta care îl viza pe ministrul de Interne din guvernul tehnocrat de la București – că folosirea unor sume destinate cheltuielilor oficial-operative în interes personal era o practică veche în România, care dovedea că „nu mai e doar o lipsă de măsură, ci o fraudă organizată la scară mare”. Jurnaliștii germani făceau astfel o paralelă cu asemenea tare întâlnite la elitele României interbelice, sugerând astfel perpetuarea unor practici de spoliere a

bugetelor publice de către cei ajunși în demnități înalte: „Prin comparație, o veche elită burgheză își cheltuia banii întreținând dansatoare la operă sau actrițe și cântărețe de cabaret, evadând din universul sever al familiei guvernat de o strictă conveniență. Dacă demnitarii de odinioară își risipeau averile alimentând un spațiu echivoc de galanterie, artă și prostituție, demnitarii de azi sunt „virtuoși” și dedicați trup și suflet propriilor familii, din bani publici. (...) Astăzi elita noastră e făcută din *self-made men* care respectă virtutea familiei și care fură de la buget ca să-și împodobească „gineceul” în care domină soții energice și lacome, cu simțul acut al competiției sociale. (...) Corupția (poate ca întotdeauna) avansează sub chipul virtuții”¹⁴. Tot jurnaliștii postului de radio german subliniau că scopul existenței departamentului românesc anticorupție era acela de a curăța vârful statului român, adică oamenii politici acuzați și ulterior dovediți. Cu toate acestea, misiunea era, în opinia ziariștilor, dificilă, pentru că „marea corupție românească se ascunde în încrengătura dintre politică, viața de afaceri, presă și justiția care în România n-a existat veacuri la rând decât nominal, ca o entitate pe deplin sau parțial politizată”¹⁵. Presa anglo-saxonă era sceptică înaintea alegerilor generale. Deși multe materiale laudau activitatea DNA și pe procurorul șef, Laura Codruța Kovesi, *Financial Times* scria¹⁶, cu două zile înainte de vot, că „România (era)

gata să-i readucă la putere pe suspectii corupți”. Iminența producerii unei rupturi în ceea ce privea continuarea luptei împotriva corupției se desfășura practic cu complicitatea populației, care era saturată și plictisită de cazurile de înaltă corupție intens mediatizate, dar fără finalitate imediată sau beneficii în viața de zi cu zi a oamenilor.

Sprijinirea luptei anticorupție de către partidele politice a însemnat în unele cazuri autoasumarea recunoașterii existenței corupției la vârful acestora. Așa se face că punerea sub acuzare a liderului PNL, Vasile Blaga, co-președinte al formațiunii, a atras atenția asupra unui dublu limbaj în legătură cu anchetele penale, consecințele fiind importante în plan electoral. Presa străină a remarcat, în legătură cu acest incident, că liberalii primeau o lovitură de proporții în pre-campania electorală¹⁷, în condițiile în care discursul acestora era în favoarea investigațiilor la nivel înalt, iar anchetarea și, totodată, retragerea numărului unu al partidului confirma teza potrivit căreia depersonalizarea politicii era sinonimă cu acuzații în rândul tuturor formațiunile politice. Corespondenții agenției americane de știri *Bloomberg*¹⁸ observau că punerea sub acuzare și demisia instantanee a președintelui „celui de-al doilea mare partid al țării” – om politic cu faima de bun organizator ce condusese cu succes două campanii prezidențiale (2009, 2014) pentru (re)alegerea ultimilor doi președinți ai republicii –, punea în pericol

șansele formațiunii în alegerile parlamentare. Ziariștii comparau ofensiva procurorilor anticorupție români, unde zeci de miniștri, parlamentari și foști prim-miniștri fuseseră trimiși în judecată sau în închisoare, cu ceea ce se petrecuse în Italia, în anii 90, prin operațiunea de eradicare a mafiei, „Mani Pulite”¹⁹.

Un alt eveniment relatat de presa internațională a fost solicitarea DNA de a cere Parlamentului încuviințarea urmării penale pentru fostul ministru de interne, Gabriel Oprea.²⁰ Acesta, vicepremier în Guvernul Ponta care demisionase în urma tragediei din clubul „Colectiv”, fusese acuzat de uciderea din culpă a unui polițist pe motocicletă din colana sa oficială, în timpul unei deplasări considerată ilegală și abuzivă de către anchetatori. În precampania electorală, această acțiune a procurorilor a fost un nou prilej pentru opoziția de „dreapta” de a asocia blocarea anchetelor anticorupție cu atitudinea principalului partid față de tema generală a justiției și statului de drept. Mai multe demonstrații din țară s-au transformat în demonstrații anti-PSD, ceea ce a anticipat și de această dată nu doar clivajul, cât asumarea unor teme și mesaje opuse pe cele două paliere „dreapta-stân-ga”. Blocarea unor asemenea anchete de către Parlament a condus la o altă concluzie a presei străine, și anume aceea a pierderii legitimității de către principala instituție purtătoare a suveranității populare²¹, determinând o lovitură dată atât legii

fundamentale, cât și democrației. Astfel, în opinia jurnaliștilor, protejarea unui „prezumtiv ucigaș” de-a credibiliza instituția Parlamentului, o depersonaliza de rolul de for legislativ, antrenând în același timp „în numele statului de drept, dizolvarea”. După o radiografie sumbră și pesimistă a scenei politice românești, a rolului nefast jucat de Parlament de la ultimele alegeri legislative, *Deutsche Welle* scria, în septembrie 2016, că România apărea ca o „națiune ciuntită și de postcomunism și de migrație”, cu suveranitatea încălcată flagrant, unde premisele de „salvare” occidentală erau din ce în ce mai îndepărtate în urma schimbărilor geopolitice de pe Mapamond, și unde singurele șanse veneau din „reorganizarea forțelor cu adevărat democratice” din România sau din „zona elitei”. Același post internațional german, în preajma alegerilor parlamentare, atrăgea atenția asupra faptului că elitele românești erau profund dezangajate de misiunea lor istorică și democratică, nu promovau „limpezirea” raporturilor dintre stat și biserică și nici a relației dintre majorități și minorități. Mai mult, pentru același subiect, agenția franceză de presă *AFP*²², remarcă incidentul parlamentar ca făcând parte dintr-o neagră serie de refuzuri ale Legislativului român în a ridica imunitatea membrilor săi sau a unor foști miniștri pentru a se pune la dispoziția procurorilor, acțiuni care făcuseră din România un caz distinct în UE, supusă unei stricte moni-

torizări. În același timp, jurnaliștii francezi remarcă faptul că alegerile parlamentare de la 11 decembrie urmau să aibă loc într-o atmosferă generală tensionată „pe fondul contestării aleșilor partidelor politice tradiționale implicați în numeroase cazuri în instanță, în ultimii ani”. Totodată, întocmirea listelor cu candidați a partidelor însemnaseră încălcarea „cu nonșalanță” a criteriilor de integritate: PSD era „o adevărată emulație a penalilor”, ALDE devenea un „refugiu” pentru personajele cu probleme în justiție refuzați de socialiști, PRU (Partidul România Unită – PRU) apare ca un vehicul de extremă dreapta, condus, de asemenea, de penali, iar PNL dezamăgește prin insistența de a păstra unele personaje compromise pe listele sale²³.

Cu o lună înainte de începerea campaniei electorale pentru noul Legislativ, președintele României a făcut o declarație publică, în care a trasat criteriile generale pentru potențialii candidați la funcția de prim-ministru să poată fi acceptați de șeful statului și investiți constituțional prin decretul de nominalizare. Șeful statului a precizat că orice condamnare penală sau o fază intermediară în procesul penal, inclusiv suspiciuni de corupție, va conduce automat la respingerea persoanei respective. Declarația făcea trimitere evidentă la președintele celui mare partid românesc – Partidul Social Democrat – și, totodată, cel mai bine plasat în sondaje, cu cele mai mari șanse de a propune viitorul prim-ministru. Dar acest profil de

prim-ministru integru, condiționat de președinte, era doar imaginar, ipotetic, pentru că partidele nu propuseseră la acel moment, oficial, candidați pentru poziția de șef al Executivului, iar această lipsă de lideri nu imprima campaniei o miză importantă. Ori tocmai din această pricină – au dedus jurnaliștii din mass-media străină – dorința alegătorilor de a se prezenta la urne era foarte scăzută, pentru că „nu existau nici așteptări mari, nici temeri mari”²⁴. În același context, al discuțiilor despre integritatea clasei politice și a înalților demnitari, sărbătorirea zilei naționale a României a generat o dispută aparte. Presa internațională a remarcat²⁵ că șeful statului român a refuzat să invite la parada și recepția asociate sărbătoririi zilei naționale, politicieni condamnați sau aflați în diverse proceduri judiciare pentru fapte de natură penală. Jurnaliștii au remarcat mesajul lui Iohannis în jurul „curățeniei politice” – „«în țările democratice» ale Europei, politicienii care sunt anchetați «fac un pas înapoi până când își rezolvă problemele», dar și „umilirea” președintelui Senatului și reacția președintelui PSD, Liviu Dragnea: „Iohannis confundă «națiunea cu politica»”.

Prestigiosul cotidian *The New York Times* publica, cu o săptămână înainte începerii campaniei electorale, un material amplu despre comemorarea prin proteste, la un an de la tragedia din clubul „Colectiv”, prilej pentru a face o fotografie de ansamblu a României înaintea

alegerilor parlamentare. Imaginea generală era aceea a unei țări unde exista o cultură a mitei în rândul oficialilor, „năpădită de corupție, (...) nepregătită să prevină sau să împiedice o nouă strategie”. Jurnaliștii descriu paradoxurile unui stat aflat la marginea Europei, cu străzile pline de afișe electorale ale partidelor politice, „toate promițând reformă și schimbarea României în mai bine”. Materialul deoala practic pesimismul generalizat, mai ales în rândul tinerilor și demobilizarea care domnea în rândul populației. Ultimul an de guvernare apărea ca fiind puțin convingător, cu măsuri de transparentizare, dar fără a reuși să rezolve problemele instituționale și structurale extrem de grave.²⁶

Cunoscuta revistă americană Foreign Policy a făcut, în timpul campaniei electorale din România, o analiză detaliată a relației dintre mișcările populare împotriva corupției, cetățeni, instituții și reprezentanții acestora, plecând de la celebrul caz al proiectului minier de la Roșia Montana. Materialul pornea de la ipoteza potrivit căreia, deși Europa de Est nu excelează prin mobilizare civică în mișcări de protest, în ultimii ani „puterea populară în regiune a fost în creștere, producând unele rezultate impresionante”. România se distingea ca un caz aparte, „unde acțiunea la nivel local a pus la încercare interesele politico-economice corupte”, iar protestele duseseră la căderea guvernelor în 2012 și 2015. Constatările jurnaliștilor erau extrem de dure la adresa

administrației și a clasei politice românești: „Corupția în România este peste tot – este o parte integrantă a modului în care sunt conduse guvernul și economia. Instituțiile sunt slabe. Reformatorii din cadrul guvernului se confruntă cu intimidarea și cu obstacolele birocratice, politice și financiare. Iar când corupția este contestată, este adesea doar truc cinic pentru a discredita oponentii politici ai cuiva”. Analiza aprecia că, pentru majoritatea românilor, elita politică și socială este asimilată unui grup bazat pe interese strict personale, de grup, din care fac parte partidele politice, corporațiile și mass-media. Amplul material sublinia că apatia generalizată a României era generată tocmai de fenomenul corupției endemice, cu consecințe malefice pentru societate: „corupția este considerată, pur și simplu, costul de a face afaceri, și nu stimulează nicio mobilizare civică”. De asemenea, era evidențiată irelevanța luptei împotriva corupției pentru mare parte din populație, care – spuneau jurnaliștii – votează politicieni anchetați pentru fapte de corupție. În concluzie, după detalierea proiectului minier de la Roșia Montana – de la început și până la consecințele sale politice -, editorialiștii remarcau faptul că „un sistem politic compromis cum este cel din România nu se poate autoregla cu ușurință”. Indignarea publică generală, ca efect al corupției, crește potențialul de mobilizare pentru că afectează viața de zi cu zi, iar corupția elitelor se suprapune

peste instituțiile democratice „compromise”, totul însemnând de fapt că „democrația reprezentativă în sine nu reușește să funcționeze”.²⁷

Caracterizări și acțiuni a principalilor competitori politici

Evaluarea partidelor politice diferează mult în viziunea presei străine. Acestea sunt văzute nu atât din perspectiva doctrinelor lor, ci mai ales din unghiul leadership-ului, a istoriei recente și a poziționării față de temele majore precum justiția sau față de instituțiile politice românești. Astfel, Partidul Social Democrat, deși este înfățișat ca fiind „distrus de anchetele DNA”, cu o politică docilă și conciliatoristă, dezechilibrat și timorat de problemele de natură penală a multora dintre conducătorii săi, apare ca fiind unit în jurul unui lider, la rândul său având o condamnare definitivă la închisoare pentru infracțiuni electorale. Aceasta apare, însă, ca fiind o strategie menită să asigure un *low profile* pentru a trece de eventualele polemici în jurul chestiunilor referitoare la justiție, poziționări pe care PSD le-a avut în multe cazuri. De partea cealaltă, al doilea partid al țării, Partidul Național Liberal, este evaluat ca având o mare problemă de leadership, odată cu plecarea președintelui în 2014 pentru poziția de șef al statului, ceea ce a creat, în opinia jurnaliștilor, premisele unei lipse de autoritate, alimentate și pe fondul vechilor dispute din interiorul celor

două partide (PNL și PD), a căror fuziune era practic nefinalizată. Istoria recentă a celor două formațiuni a făcut membrii și susținătorii acestora să se situeze, la momente distincte, în coaliții separate, fie la putere sau în opoziție, total diferit de tema înfăptuirii justiției și a statului de drept. În același timp, PNL, spunea mass-media străină, era identificat cu Ciolos și Comisia de la Bruxelles²⁸.

Tactica PNL și a guvernului tehnocrat a fost deseori criticată pentru ambiguitatea pe care a indus-o în rândul electoratului și pentru lipsa de transparență în asigurarea unei oferte electorale oneste. Paralela cu alte state membre ale UE venea să întărească ideea potrivit căreia simplitatea și directetea în politică erau mult necesare României anului 2016, după un sfert de secol democrație. Mai mult, această problemă suprapunea o chestiune de funcționalitate internă a PNL, demersul intrând, în opinia analiștilor presei străine, într-o zonă necunoscută unui partid tradițional cu o chimie proprie: „Ciolos vine din afara PNL, unde mulți liberali au făcut muncă de partid, așteptându-și în secret recompensele. Întregul său sprijin viitor se bazează pe acest partid care în campanie va munci și pentru el, dar care are o dinamică proprie, nemaivorbind despre interesele de grup și coeziunea internă”²⁹.

Alte comentarii jurnalistice³⁰ au catalogat în mod diferit relația PNL-Ciolos-Iohannis, încercând să identifice resorturile unei atitudini ambi-

gue a primului-ministru, o detașare de partidul parlamentar care îl susținea și o imprecizie a șefului statului de a „împăca” „starea de fapt cu starea de drept sau cum să pună un proiect politic, construit în afara partidelor, într-o ecuație de partide”. O ipoteză era aceea că președintele – care constituțional urma să nominalizeze un prim-ministru după validarea noului Parlament iar acesta trebuia să-și construiască o echipă executivă pe baza unui program de guvernare venind ulterior în fața Legislativului pentru a cere votul de investitură – nu avea un plan concret pentru o viitoare guvernare de dreapta, cu un prim-ministru apropiat vederilor sale. Totodată, alte obstacole în formarea unui viitor cabinet, favorabil din punct de vedere politic președintelui, s-au referit, în accepțiunea presei, la repetatele inabilități de comunicare, de strategie politică și de decizie ale primului-ministru și președintelui deopotrivă, de a crea o imagine electorală puternică și de solidaritate cu principalul partid de dreapta al României. În timp ce șeful statului îi solicita adeviziunea sau afișarea directă a simpatiei față de o formațiune politică, primul-ministru (care fusese secretar de stat și ministru în guverne liberale) vorbea deseori despre neutralitatea sa politică și punea în vedere propriilor miniștri care doreau să candideze în alegeri, să demisioneze din guvern (sic!). „Politica este înainte de toate o părținire (...) manifestată fără ambiguități” subliniau jurnaliștii,

comentând deseori această situație deosebită.³¹ Ea contura în fond tabloul impersonal și greu descifrabil în care se regăsea sistemul politic românesc. Susținerea netransparentă a unui Executiv de către partidele parlamentare făcea totodată dificilă operarea clivajului „putere-opoziție”. Exista, de asemenea, și ipoteza potrivit căreia nici președintele nu avea un proiect concret. Situația era cu atât mai stranie cu cât primul-ministru, după ce își crease aura unui personaj independent, fără ambiții politice, promițând să conducă un cabinet până la alegeri, invoca acum continuarea, dar fără a specifica limpede pe ce susținere se baza sau sub ce formă va arăta o majoritate parlamentară care să-i voteze un viitor cabinet. Jurnaliștii postului de radio Europa Liberă subliniau, într-o analiză amplă asupra alegerilor ce urmau să se desfășoare în România, că relațiile dintre șeful statului și prim-ministru „se răciseră”³². Cu cât campania electorală se apropia, cu atât mesajele erau mai confuze și mai ambigue din partea primului-ministru, Dacian Cioloș. Acestea dădeau impresia unei dezangajări care i-ar fi permis, cel puțin la începutul lunii octombrie 2016, să-și conserve poziția și după validarea noului Legislativ. Dacian Cioloș reafirma poziția sa de a nu candida în alegerile parlamentare, de a nu-și crea sau face parte dintr-o formațiune politică deoarece, spunea acesta, „tocmai pentru a-mi putea focaliza credibilitatea atât cât o am, energia pe un proiect chiar dacă de

scurtă durată care să dea sensul acestei stabilități, dar care să poată și să împingă lucrurile mai departe folosind toate forțele pozitive, constructive, proactive, care doresc să susțină și să se implice în aceste proiecte”³³. Acest apel era însoțit de o altă declarație, la fel de ambiguă și de interpretabilă, potrivit căreia „asta (hotărârea de a nu candida/crea partid/adeziunea la o formațiune politică – n.n.) nu înseamnă că nu există viață și după alegerile parlamentare. Sper să existe și sper să existe o viață activă”. Sensul acestui mesaj era acela care asigura, într-un anume fel, că poziția sa putea fi reconsiderată după scrutinul electoral din decembrie sau chiar ca o continuare a demersurilor sale într-o altă formulă.

Toate acestea s-au dovedit însă a fi un lung șir de inadecvări. La sfârșitul lunii octombrie, însă, liberalii anunțau public faptul că aveau acceptul primului-ministru, Dacian Cioloș, ca acesta să fie desemnat drept propunerea PNL pentru postul de șef al Executivului. Demersul de a obține acceptul lui Cioloș – „respectat pentru abordarea sa serioasă și modernă” – era văzut de *Fox News*³⁴ ca fiind „un impuls pentru liberali”, iar de către alți analiști³⁵ drept un lucru neobișnuit, ce i-ar „putea pune sub semnul întrebării viitoarea lui autoritate de premier, de data aceasta într-un guvern politic”. Chestiunea legitimității demersului lui Cioloș, discutată în acest studiu, apărea totodată ca venind în contradicție cu valorile și

funcționalitatea democrației: „Întotdeauna în democrațiile consolidate, premierul își încearcă forțele și este legitimat în urma alegerilor”³⁶.

În aceeași notă, *Radio Europa Liberă*, o sursă inestimabilă de informație în anii comunismului și, în același timp, un far al orientării democratice a țării în deceniul post-comunist³⁷, aprecia că tactica liberalilor de a construi imaginea unui partid condus de politicieni integri, care sprijină lupta împotriva corupției, anchetele judiciare, promovează „lustrația” celor aflați în diverse faze procesuale ale acțiunilor penale, a fost un demers sortit eșecului. O opinie similară avea majoritatea analizelor occidentale; spre exemplu, cotidianul german *Frankfurter Rundschau* evalua³⁸ PNL ca fiind un „partid tradiționalist și corupt”. Astfel, anchetele de la vârful PNL afectaseră serios acest discurs. El era dublat, în planul performanțelor negative care au prejudiciat scorul electoral, și de „conflictele înghețate din teritoriu generate de fuziunea superficială dintre PDL și PNL, care au început să se încingă în jurul listelor electorale iar tensiunile ar putea avea efecte în urnele electorale”. Procesul desemnării celor care se vor afla pe poziții eligibile a antrenat o luptă internă aproape fără reguli în cel mai mare partid de dreapta din România, proces care a anulat în mare măsură normele interne, ierarhiile și principiile stabilite. Postul de radio³⁹ mai remarca, de asemenea, că lupta din organizațiile județene s-a purtat și pe

fondul unui schimb de generații, unde tinerii și cei mai în vârstă, deopotrivă, au încercat prin diverse mijloace să preia puterea, cel puțin temporar, pentru a promova colegii sau candidații favorabili. Ori tot acest proces, multiplicat și de problema de leadership de la nivel central, a slăbit energiile partidului, a îndepărtat mulți membri, a demobilizat perdanții competițiilor interne și susținătorii lor și a afectat mult pregătirea efectivă a campaniei electorale.

Analizii unui alt post internațional de radio remarcă⁴⁰, de asemenea, că partidele – pentru a câștiga simpatia publică transferând notorietate și credibilitate –, au inclus, în procesul realizării listelor, vedete de televiziune, jurnaliști sau sportivi. Această formulă, „brevetată de populiștii din lumea largă pentru a se apropia de electorat și eventual pentru a dezvolta o relație afectivă între partid sau chiar guvern și oamenii simpli”, a creat noi nemulțumiri în partide și a dat senzația de improvizație. Problemele și dilemele electoratului nu au fost soluționate, dimpotrivă, ci și mai mult adâncite. Agenția de presă chineză a remarcat că liberalii, în încercarea de a da o nouă față listelor de candidați, îl plasaseră pe neurochirurgul Leon Dănăilă (83 de ani) în fruntea listei pentru Senat; jurnaliștii scriau că „majoritatea celor aflați pe primele poziții ale listei sunt personaje vechi din politică, însă încep să apară și figuri noi din domeniul sportului, economiei sau afacerilor”⁴¹. Britani-

cii de la *Daily Mail* au remarcat și propulsarea, în rândul candidaților liberali, a unui economist valoros din societatea civilă – Florin Cîțu, cu studii în SUA, fost angajat al Băncii Europene de Investiții și Băncii Centrale a Noii Zeelande, care propunea un plan economic ambițios pentru dezvoltarea României⁴².

În același timp, jurnaliștii americani de la *Foreign Policy*⁴³ apreciau că alegerile parlamentare din România beneficiau de suflul unei formațiuni noi – USR (Uniunea Salvați România) –, care la alegerile locale din iunie obținuse un scor remarcabil în capitală, și care, spuneau aceștia, „au adus o stare de spirit a puterii populare care își trage puterea din civismul activ, responsabilitatea colectivă și o cauză comună”. Este remarcat, de asemenea, un nou „stil” de a face politică – „bazat pe receptivitate, integritate și comunitate, mai degrabă decât pe urmărirea unui câștig personal”. *Radio Europa Liberă*⁴⁴ a întreprins o analiză pentru a explica ascensiunea acestui nou partid politic. Constituit pe temelia unui ONG preocupat de salvarea patrimoniului bucureștean, cu o acoperire mediatică „modestă”, USR era văzut ca având un succes bazat pe calitățile care țineau de „integritate” și o „orientare anti-sistem”. Noua formațiune politică, în opinia jurnaliștilor, făcea partea din dorința oamenilor de a căuta soluții noi, „partide nepătate”, nu îmbrățișa concepte și valori clasice, precum drepturile omului, combaterea sărăciei, ci se axa pe educație, sănătate,

transparentizarea deciziilor politice și administrative. Ambiguitatea ideologică era afișată și în privința marilor teme, dar electoratul USR era puțin preocupat de asemenea detalii. Analiza mai arăta că USR invadase spațiul virtual, răspundea oricăror invitații la televiziunile ostile partidelor de dreapta și „vitupează împotriva sistemului, a corupției și chiar a liberalilor, pe care îi acuză că vor să-i confişte imaginea premierului Dacian Cioloș”. Astfel, interpreta presa, noua formațiune atrăgea votanții și simpatizanții liberalilor, cele două partide aveau același electorat și funcționau după „formula vaselor comunicante”. Și prestigioasa agenție de știri Reuters a făcut o analiză⁴⁵ detaliată a noului partid înființat, dedicându-i un spațiu amplu cu câteva zile înaintea scrutinului electoral. Jurnaliștii observau că USR era un partid progresist, asociat cu anticorupția, avantajat de eșecul clasei politice și mai ales de noutatea apariției sale. USR avea simpatizanți în rândul celor de „centru-dreapta”, tineri educați „sătui de reforme nefinalizate, de corupția și nepotismul în floare din România încă de la căderea comunismului în 1989”.

Evoluția UDMR în alegerile parlamentare din România a fost urmărită cu precădere, în chip firesc, de către presa de la Budapesta. Numeroase interviuri cu lideri maghiari, evidențierea programului minorității și o promovare a proiectelor și a evoluției formațiunii au dat imaginea unui sprijin mediatic. Presa

maghiară remarca faptul că UDMR „se concentrează asupra transilvanismului, asupra acelor valori datorită cărora comunitatea maghiară «a rămas în picioare» din 1918”. Principala revendicare și nemulțumire a minorității maghiare rămânea „nerespectarea promisiunilor făcute la Alba Iulia (în 1918), anume asigurarea învățământului în limba maternă, precum și a folosirii limbii materne în administrație și justiție”. În același timp, obiectivul politic cel mai important al partidului său era descentralizarea „pentru ca maghiarii din România să poată lua decizii imediate în cât mai multe chestiuni”. Totodată, presa de la Budapesta relua tema unor acte judiciare subiective ale autorităților române, îndreptate împotriva unor reprezentanți ai comunității maghiare (parlamentari sau primari), UDMR fiind, din acest punct de vedere, un critic vehement al ofensivei anticorupție. Inclusiv premierul maghiar s-a pronunțat cu privire la acest aspect subliniind că „sub pretextul luptei cu corupția” justiția română i-ar persecuta pe politicienii din UDMR, concluzia sa fiind și mai radicală: „reprezentarea parlamentară a ungarilor transilvăneni în București încă nu a fost niciodată atât de serios amenințată ca acum”. Câteva exemple din revendicările patrimoniale ale comunității maghiare erau interpretate în această cheie: „prin mijloace ale procuraturii se încearcă să împiedice ceea ce s-a obținut prin mijloace politice”. Atunci când venea vorba de formarea

de alianțe politice, UDMR era în expectativă, cu mesaje ambigue, dar promovând exemplul alegerilor locale, unde, datorită voturilor acestora din consiliile județene, maghiarii obținuseră numeroase victorii. Mai mult, Kelemen Hunor, președintele UDMR, a apreciat în mass-media maghiară că, spre deosebire de alegerile anterioare, exista un „aspect pozitiv” și anume acela că „din partea Budapestei nu se simte prezența unor intenții de dezbinare”. O anume autovictimizare a acestora față de drepturile minorității maghiare, regăsită în numeroase interviuri sau mesaje electorale, era totuși contrazisă de realitățile din țară. România rămânea un model în ceea ce privește protecția și statutul minorităților, inclusiv în materia drepturilor și reprezentării politice, iar prezența UDMR în diferite guvernări și în Parlamentul românesc demonstra acest lucru. Presa maghiară remarca, de asemenea, buna colaborare dintre președintele UDMR și primul ministru ungar, Viktor Orbán, ambii apreciind „cu satisfacție că atât în privința desemnării candidaților, cât și a pregătirii alegerilor s-a realizat solidaritatea între maghiari”. Mass-media budapestană mai sublinia, totodată, susținerea și coordonarea statului ungar în privința UDMR. În același context, prezența în România a președintelui Parlamentului ungar, în timpul campaniei electorale, era un semnal puternic pentru comunitate care viza „susținerea acordată de FIDESZ și KDNP (Partidul

Popular Creștin Democrat din Ungaria) Uniunii Democratice Maghiare din România și Partidului Civic Maghiar (PCM) în vederea solidarizării acestor două formațiuni”.⁴⁶

Caracterizarea competitorilor electorali a avut în vedere și evaluarea Parlamentului, precum și cadrul și legislativ în care aceștia și-au putut expune proiectele și au fost efectiv angajați în competiția electorală. O analiză a *New York Times*⁴⁷ publicată cu câteva zile înaintea datei alegerilor arăta că Parlamentul care își încheia mandatul, afectat de investigațiile de corupție și activitatea foarte slabă, fusese „unul dintre cele mai ineficiente de după căderea comunismului”. Jurnaliștii americani menționau că aproape 15% (89 de parlamentari) dintre membrii săi erau fie anchetați sau condamnați deja, în vreme ce doar 14% dintre propunerile legislative fuseseră adoptate, ceea ce arăta că, substituindu-se Executivului, rolul său era degradat decorativ. Presa străină a identificat, de asemenea, mare parte dintre neajunsurile sistemului electoral. Fiind în principal rezultatul unui proces parlamentar, sistemul de vot, atât pentru alegerile locale, cât și pentru cele generale, a inhibat competiția, menținând un anumit *status quo* al partidelor parlamentare. Chiar dacă noua legislație a relaxat condițiile pentru crearea unor noi formațiuni politice, regulile de finanțare etc., jurnaliștii *Europei Libere* întocmeau⁴⁸ o radiografie corectă a situației pre-electorale: „Legislația, inerțiile, lipsa de

interes a formatorilor de opinie și a publicului au făcut ca micile partide să nu aibă eficiență, în ciuda succesele punctuale înregistrate la locale. Nu au avut vreme să se organizeze în teritoriu și nici să câștige simpatizanți, publicitatea care li se face este de nișă, nu sunt vizibile pentru o opinie publică tot mai neîncrezătoare în politicieni și politică”. În același registru, critica era îndreptată tot spre Legislativ, dar ziariștii reușeau să diagnosticheze foarte bine adevărata consecință a acestei stări de fapt: „Cu asemenea legi ești obligat să faci figurație democratică în cadrul unor alegeri cu final așteptat. Iar dacă partidelor mici nu li se acordă șanse, beneficiarul alegerilor va fi tot partidul unic al oligarhilor”.

Programele partidelor politice au fost o altă temă abordată de mass-media internațională. În România, câștigarea alegerilor parlamentare nu a fost aproape niciodată atât de direct și vocal legată de impactul temelor economice ca în scrutinul din decembrie 2016. Deși această teză a fost recurentă, mărirea salariilor bugetarilor și a pensiilor, nu a fost niciodată atât de clar verbalizată. În 2008, liberalii au avut un program care vorbea despre indexările salariale pentru bugetari și pensii care se realizaseră în ultimii patru ani de guvernare sub executive conduse de aceștia, iar, în 2012, Uniunea Social Liberală (o largă coaliție formată din cele mai mari partide de pe scena politică românească – Partidul Social Democrat și Partidul Național Liberal) venise, în

discursul economic, cu un mesaj reparatoriu, de a reîntregi veniturile bugetarilor și pensionarilor, reduse în urma măsurilor economice din anii 2010-2011. Jurnaliștii străini citau surse locale oficiale din mediul fiscal ce criticau proiectele partidelor politice; acestea propuneau atât majorarea salariului minim (PSD și PNL, deopotrivă), creșterea pensiilor fie prin renunțarea la plata asigurărilor sociale, fie prin indexarea punctului de pensie sau neimpozitarea acestora până la o anumită valoare (PNL). Creșterea salariilor medicilor (PNL) sau ale profesorilor (PSD), ori a alocațiilor pentru copii (PNL) întregeau și ele un peisaj care demonstra, pe de o parte, lipsa de sustenabilitate a acestor măsuri, proiecția pe termen scurt a economiștilor din partide fără a ține cont de deficitul bugetar, productivitate și raportul dintre populația activă și fondurile de pensii, pe de altă parte o evoluție îngrijorătoare a societății românești, un răspuns disperat la pauperizarea economică. Practic, promisiunile partidelor erau un răspuns la ceea ce majoritatea cetățenilor solicita – creșterea veniturilor înaintea dezvoltării sau a infrastructurii.⁴⁹

La acestea s-a adăugat o dimensiune empirică, a unor măsuri economice introduse ca acte legislative în timpul campaniei electorale și care au produs o modificare substanțială a percepției publicului: promisiunile transformate în legi dădeau în ochii electorilor o anumită certitudine cu privire la îndeplinirea promisiunilor, lucru confirmat în

urma votului. Agenția de presă franceză⁵⁰ a evidențiat că măririle de salarii pentru profesori și medici, „cu cinci săptămâni înaintea campaniei electorale”, costa România – „a doua cea mai săracă țară din UE” peste un miliard de euro pe an, iar *Daily Mail*⁵¹ aprecia că majorarea veniturilor din educație și sănătate continua să sporească dezechilibrele între diferitele categorii și sublinia – citând declarația liderului PSD, Liviu Dragnea, – transformarea radicală a relației Legislativ-Executiv: „Nicăieri în lume un parlament nu poate fi oprit să legifereze”. Disputa cu Executivul, care nu a fost de acord cu majorările salariale considerându-le nesustenabile, a avut repercusiuni electorale semnificative. Guvernul Cioloș a atacat, de altfel, la Curtea Constituțională acest demers legislativ⁵², liberalii s-au abținut de la vot, ceea ce a condus, în rândul electoratului, la percepția că aceste atitudini politice erau de fapt împotriva măririlor salariale. Totodată, cu câteva zile înainte de alegeri, Reuters observa că Dacian Cioloș se pronunța împotriva măririlor salariale pentru diferite categorii de bugetari, invocând nevoia unei legi unitare și criticând inițiativele partidelor: „sunt niște propuneri nerealiste, menite doar să atragă atenția alegătorilor și voturile. Pe viitor, partidele trebuie să facă mai mult ca să întărească încrederea alegătorilor care vor ca societatea și instituțiile românești să se reformeze”.⁵³ Mai mult, mesajul PSD pentru electorat a inclus o com-

ponentă prezentă la nivel european, aceea de a păstra profitul companiilor multinaționale în țară. Această problematică a fost tema unei dezbateri îndelungate în UE (inclusiv o directivă europeană (1164/2016) adoptată în vara lui 2016, dar neimplementată încă în legislația națională), iar în România a prins contur pe tema mesajului naționalist al PSD, un „război rece între exponenții forței de muncă românești și principalii deținători ai capitalului”⁵⁴. O altă particularitate a promisiunilor transformate în legi a fost scăderea poverii fiscale, România fiind în UE un model de birocrație excesivă, cu o administrație greoaie, inefficientă și care împovăra atât cetățeanul, cât și mediul de afaceri. *Reuters*⁵⁵ remarcă faptul că acest proiect de lege, „de stânga”, care reducea peste 100 de „taxe mici”, fusese promovat de PSD și votat fără o analiză de impact sau o identificare a surselor de finanțare. Rețeaua de televiziunea asiatică *Channel News Asia* sublinia că, pe lângă faptul că fusese adoptat în ciuda avertismentelor FMI și a Comisiei Europene privind impactul negativ asupra deficitului comercial, proiectul de lege elimina și taxa radio-tv, televiziunea și radioul publice – „două instituții care ar fi trebuit să fie independente politic” – pierzându-și astfel independența editorială⁵⁶. Inclusiv șeful statului se pronunțase împotriva eliminării acestor taxe pentru că mass-media publice ar ajunge „prea ușor să fie dirijate politic” și propunea o largă consultare civică⁵⁷.

Toată această polemică publică purtată în jurul mass-media se desfășura într-un context marcat de numeroase acuzații la adresa Consiliului Național al Audiovizualului, autoritatea de reglementare în domeniul programelor audiovizuale, acuzat că ar permite unor televiziuni controlate de susținători ai social-democraților să desfășoare o propagandă deșănțată în favoarea acestora, împotriva statului de drept și a președintelui Klaus Iohannis. Presa străină a evidențiat⁵⁸, la mijlocul campaniei electorale, un incident grav care afecta competiția liberă dintre actorii politici prin mijloace audiovizuale, dar sublinia și modul în care era viciat mesajul electoral. Obstrucționarea unui interviu la televiziunea publică cu primul ministru al României și declanșarea unei investigații parlamentare a fost semnalul că PSD deținea nu doar controlul mediei, dar și a unor instituții cheie în societate, ceea ce intuia deja o diferență de scor semnificativă între competitorii politici și PSD. În același context, un amplu articol, publicat în SUA de *Eurasia Review*, lansa un disperat semnal de alarmă asupra șicanelor la care era supus cotidianul românesc *România Liberă* pentru a dispărea de pe piață. Această acțiune abuzivă se petrecea practic în urma numeroaselor investigații care au dezvăluit corupția din rândul membrilor PSD, a fostului guvern condus de Victor Ponta, și a anchetelor care arătaseră „cum milioane de dolari din contracte publice fuseseră canalizate către firme controlate de rude și prieteni”⁵⁹.

În chestiuni economice, liberalii au supralicitat și ei din perspectiva promisiunilor care urmau să scadă povara fiscală și să întărească economia sau mediul de afaceri. Angajamentele erau foarte generoase și cădeau, de asemenea, în patima populismului și a lipsei de predictibilitate. *Daily Mail* scria, în timpul campaniei electorale, că PNL propunea reducerea TVA și a contribuțiilor sociale la o valoare care nu mai fusese în România, dar și măsuri de transparentizare a sectorului public. Programul economic prevedea reducerea taxei pe valoare adăugată de la 20% la 16%, reducerea contribuțiilor fiscale la angajat și angajator, precum și trecerea la o impozitare unică generalizată atât pentru angajați, cât și pentru profitul companiilor. Aceste măsuri urmau – în opinia liberalilor – să contribuie la creșterea economică, la reducerea deficitului, la sporirea investițiilor, deși, ca și în cazul social-democraților, nimeni nu reușea să ofere o imagine comprehensivă, pe termen mediu și lung a bugetului de venituri și cheltuieli al României.⁶⁰

Tema familiei tradiționale și a impunerii acesteia în cadrul legii fundamentale a fost una din dezbaterele la care s-au raportat competitorii politici și presa internațională. Prestigiosul cotidian american *Washington Post*⁶¹ a abordat pe larg subiectul remarcând declarația președintelui Iohannis: „fanatismul religios nu folosește societății”. Jurnaliștii de peste ocean observau că șeful statului român „a pledat pentru

«toleranță și acceptare», în timp ce instanța supremă a țării se gândește dacă să recunoască legal căsătoria unui cetățean din SUA cu un bărbat român”. Aceștia aminteau, totodată, de etnia și religia minoritare ale președintelui și făceau o prezentare a cazului-pilot, unde un cuplu româno-american de homosexuali se căsătoriseră în 2010 în Belgia și solicitau instanțelor românești oficializarea legăturii. Curtea Constituțională a României urma să se pronunțe pe o speță ce decidea practic legalitatea căsătoriilor civile între persoanele de același sex, cu toată opoziția „influenței Bisericii Ortodoxe Române,” remarcau jurnaliștii. Totodată, presa americană amintea că în România „organizații religioase în legătură cu Biserica Ortodoxă” se pronunțaseră pentru modificarea Constituției în sensul de a defini strict căsătoria, drept uniunea dintre un bărbat și o femeie. Și alți jurnaliști⁶² au laudat poziția șefului statului, de a apăra drepturile unei minorități sexuale în fața majorității creștine, mișcare mai degrabă surprinzătoare și onestă, decât politică, în condițiile pre-campaniei electorale și a celor aproape trei milioane de români care semnaseră pentru modificarea legii fundamentale: „Iohannis a dovedit că, într-o țară grav înapoiată, are curajul remarcabil de a opta pentru modernitate”. Totodată, cotidianul *Le Monde* remarca faptul că, în România, în acest subiect, „rezistența religiilor” era puternică, nu doar ortodocșii, ci și catolicii și protestanții susțineau

modificarea Constituției, iar cele 26 de organizații non-guvernamentale care formau coaliția pentru familia tradițională sperau să poată organiza un referendum simultan cu alegerile de pe 11 decembrie⁶³. Această problemă dusă în arena politică avantaja partidul social-democrat, care avea un discurs tradiționalist și naționalist, dar inițiativa de a organiza referendumul a fost retrasă la solicitarea președintelui PSD, Liviu Dragnea, care se declara împotriva amestecării acestei chestiuni cu politica⁶⁴. În același registru, USR, noua formațiune înființată, vorbea pe mai multe voci în privința acestei teme: dacă unii lideri militau pentru familia tradițională, alții se declarau împotriva „agresării și stigmatizării minorităților”, considerând referendumul o „naționalizare a ideii de familie”⁶⁵.

Atât chestiunea programelor politice, a măsurilor economice nesustenabile, dar așteptate și apreciate de majoritatea populației, cât și tema familiei tradiționale s-au amplificat într-un context regional și european aparte. Așa cum precizam la începutul studiului, a existat, în anul 2016, o anumită tendință spre populism, autoritarism și forme exacerbate ale atitudinii față sărini, în general. *Newsweek* analizează⁶⁶ aceste tendințe subliniind că criza economică din 2008, globalizarea, eșecul politicilor economice și a acelor guvernamentale în sectorul social, migrarea industriilor și criza imigranților din Europa au condus la un val de simpatie pentru partidele

populiste. Oamenii cu venituri mici, vulnerabili, au perceput aceste fenomene ca pe un val de insecuritate, iar efectul imediat a fost „o mutație spre extremele politice”. Referendumul din Marea Britanie privind ieșirea națiunii din UE, alegerile prezidențiale din SUA, cele care urmau în 2017 în Olanda, Franța, Italia, Germania, au fost sau vor putea fi fost consecințe imediate ale valului de populism. Totuși, remarcă jurnaliștii, chiar dacă există foarte multe asemănări cu perioada interbelică, acest populism nu conduce (deocamdată) și la forme militarizate. În această discuție, a ascensiunii populismului pe fondul problemelor economice și a discrepanțelor sociale, se înscrie și România. Ziariștii germani de la *Der Tagesspiegel* observau că, potrivit ultimilor cercetări, România se afla pe primul loc în opțiunile populației pentru partidele populiste, într-un studiu realizat în 12 state europene. Spre deosebire de ceilalți adepți europeni ai formațiunilor populiste, românii erau singurii care nu aveau o atitudine de reticență față de UE, ceea ce demonstra că valul de apreciere a comunității europene era încă puternic. În schimb, tendințele populiste de stânga sau de dreapta, deopotrivă, includeau: „reticența generală față de imigranți, o atitudine critică față de formulările uzuale privind drepturile omului, precum și o preferință față de o politică externă robustă, axată pe interesele naționale”⁶⁷. Totodată, în același context, presa străină remarca faptul că

o altă cercetare, ce includea și România, scotea la iveală înaintea alegerilor, că naționalismul și xenofobia făceau ravagii în rândul populației europene, iar țara noastră ocupa primul loc în acest clasament. Jurnaliștii apreciau, pe baza unor evaluări academice, că „rezultatul (cercetării – n.n.) arăta că dihotomia obișnuită între stânga și dreapta a fost înlocuită de un amestec mult mai complex și mai extremist de grupuri politice. Acest lucru are consecințe profunde asupra politicii în Europa”⁶⁸. *Der Spiegel*⁶⁹ a atras atenția că, după calitatea competitorilor politici și modul în care se purtase campania electorală, România avea toate șansele ca dintr-o „insulă a normalității” „și aici să câștige naționaliștii”. Jurnaliștii germani arătau modul în care imaginea miliardarului George Soros fusese întrebuințată în campania din România, utilizându-se stereotipurile naționaliste și populiste „împotriva valorilor liberale, a democrației occidentale, a UE și a valorilor sale, a refugiaților, homosexualilor, trădătorilor de țară și ateștilor”. Inclusiv primul-ministru, Dacian Cioloș, fusese nevoit să nege o informație care circulase intens în campania electorală, potrivit căreia ar fi nimeni altul decât „fiul nelegitim al miliardarului”. Discursul xenofob, populist și naționalist era practicat, în opinia jurnaliștilor, în speță de către PSD și aliații săi, un partid asimilat cu corupția și mesajele cu tentă naționalistă cronică.

Au existat, însă, și evaluări foarte optimiste în privința stângii din România și a proiectului său guvernamental, populismul fiind înlocuit cu reformele. *The Independent*, prin semnătura fostului ministru britanic pentru relațiile cu UE, Denis MacShane, a publicat⁷⁰ în săptămâna alegerilor din România un amplu material de opinie, în care președintele PSD, Liviu Dragnea, și partidul său, erau priviți drept o speranță, cu „un program ambițios bazat pe reforme economice orientate spre economia de piață în corelare cu investițiile de ordin social” și cu un „interesant program social”. Fostul membru al cabinetului britanic scrie chiar că, odată cu câștigarea alegerilor de către social-democrați, România va ajuta la securizarea granițelor externe ale UE.

Sistemul politic de la București și premisele post-electorale: instabilitate, coabitare dificilă, majorități fragile

Presa străină a făcut, în general predicții care au multiplicat sursele locale, nereușind decât foarte greu să anticipeze rezultatele finale ale alegerilor. Abia în cu câteva zile înaintea scrutinului, grație sondajelor de opinie, presa a pronosticat victoria stângii. Jurnaliștii străini au urmărit poziționarea principalelor forțe politice în raport cu polul de putere reprezentat de poziția președintelui Klaus Iohannis, raportarea partidelor – formală și informală – la

tema justiției și în general, la modificările de ansamblu sau parțiale cu referire la sistemul politic. În acest sens, cotidianul maghiar *Magyar Nemzet* estima că „cele cinci posturi de televiziune exclusiv de știri, din care patru sprijină în mod evident unul din partidele politice (referire la Partidul Social Democrat – n.n.), îl vor plasa în situația unui foc încrucișat pe președintele Klaus Iohannis, deoarece îl consideră drept principalul susținător al partidului de centru dreapta PNL”. Aliatul Partidului Național Liberal era văzut șeful statului, iar posibilitatea formării unei coaliții de partide de „dreapta”, care să fie condusă de un premier tehnocrat (primul-ministru tehnocrat de la acea vreme – Dacian Cioloș – n.n.) era văzută ca fiind „exclusă”, sondajele de opinie indicând o coaliție de stânga, în jurul Partidului Social Democrat.

În ceea ce privește soarta Uniunii Democrate a Maghiarilor din România, formațiune care a fost în multiple guverne post-decembriste, jurnaliștii concluzionau analiză „rolul guvernamental al formațiunii conduse de Hunor Kelemen depinde de nevoia de a obține și voturile sale pentru a obține o majoritate. Problema care se pune este dacă partidele române mici vor intra sau nu în legislativ, mai ales că acestea ar putea constitui o alternativă pentru a putea înlocui UDMR”. Astfel, aceștia intuiau rolul de actor parlamentar de tip „balama” al maghiarilor, care se diminuea în perspectiva

accederii unor partide noi precum ALDE, PMP sau PRU, formațiune de sorginte naționalistă care îngrijora ascensiunea pe fondul susținerii sale mediatice importante. Înaintea debutului campaniei electorale, poziția UDMR față de guvernul condus de Dacian Cioloș a devenit mult mai favorabilă, formațiunea maghiară declarându-se dispusă să susțină un Executiv care să-l aibă în frunte pe premierul român, deși pe parcursul ultimului an UDMR adresase critici cabinetului tehnocrat din pricina „lipsei de legitimitate”⁷¹. Totodată, schimbul de declarații dinaintea începerii campaniei, dintre liderii UDMR și PSD, arătau că, din rațiuni electorale, social-democrații dezavauau public realizarea unui viitor guvern cu componentă maghiară, în vreme ce aceștia din urmă reaminteau că de-a lungul anilor fuseseră făcute asemenea „legăminte” care fuseseră cu ușurință încălcate⁷². Presa de la Budapesta mai remarcă⁷³ faptul că, în România, campania electorală aducea frecvent, mai ales în audiovizual, un discurs șovinist care avea efectul invers, de a mobiliza comunitatea maghiară. Totodată, posibila accedere în Parlament a două formațiuni noi, respectiv PMP și PRU, considerate „naționaliste”, reduceau, în opinia presei maghiare, probabilitatea ca UDMR să facă parte dintr-un viitor Executiv.

Interpretările presei străine cu privire la guvernul tehnocrat au nuanțat discuția despre adevăratele mize ale unui astfel de proiect. Unele opinii au dezavuat puternic

ideea unui Executiv independent susținut de partide politice în Parlament, demersul fiind apreciat ca o abdicare a formațiunilor politice de la misiunea fundamentală a acestora, dar și ca un eșec răsunător generat de lipsa de idei, energie, programe, oameni proeminenți și acțiune a partidelor politice; „incertitudinile descurajante”, o practică neobosită a formațiunilor politice românești este descrisă ca fiind determinată de ”incapacitatea de a crește personalități politice convingătoare”, născând, în același timp, atât absenteism record, cât și lipsă de încredere. Întreaga scena politică apare ca fiind nesigură, fluctuantă, instabilă, fără asumarea unor decizii curajoase (spre exemplu asumarea și prezentarea oficială a unor candidați pentru postul de prim-ministru), iar concluziile sunt pe măsura caracterizării: atât timp cât nu se cunosc candidații nu se pot organiza nici dezbateri între aceștia ceea ce duce cu gândul la lipsa unor alegeri libere. Mai mult, astfel, întregul proces electoral apare ca fiind viciat și cvasi-compromis „politica românească nu s-a revitalizat, ci, dimpotrivă, a intrat într-o comă și mai adâncă. Alegerile de la toamnă vor exprima, cu puțin excepții, doar o formă de inerție”. Totodată, asemenea analize au evaluat situația dinaintea alegerilor generale ca fiind neobișnuită pentru un stat european, cu toate acestea varianta unei continuități a unui guvern tehnocrat după scrutinul din 11 decembrie părea iminentă, variantă „stimulată,

după toate aparențele, și din exterior”. De asemenea, Dacian Cioloș, era caracterizat ca fiind într-o campanie electorală „mascată”, ținându-se „ostentativ departe de partide”, odată cu întregul guvern, aflat, la fel, într-o acțiune electorală „discretă și neoficială”, menită să preîntâmpine un vot masiv pentru PSD, să evite o acțiune de dezavuare de către opinia publică a Executivului tehnocrat și un absentism masiv, dar să ofere și PNL șansa unui scor onorabil.⁷⁴

Platforma premierului Cioloș „România 100”, lansată înaintea debutului efectiv a campaniei electorale, și care cuprindea principii generale de guvernare (eliminarea corupției și a sărăciei, transparență, dezvoltarea durabilă a economiei, a Educației și Sănătății, creșterea rolului României pe plan externe etc.), precum și un portofoliu de proiecte de interes național pe termen lung⁷⁵ a fost asimilată unei intenții clare de a continua la șefia Executivului român⁷⁶ și sinonimă cu un apel la a solidariza o parte din partidele politice dispuse să sprijine persoana acestuia. Platforma avea slabe rezonanțe politice, fiind menită mai degrabă să nu creeze polemici în jurul lui Dacian Cioloș și să nu-l angajeze în vreo direcție politică. Documentul a fost perceput ca un proiect inutil, fie cu anumite lipsuri notorii. Agenția de presă ungară MTI a observat, pe baza sublinierilor făcute de liderii UDMR, că documentul nu conținea nicio referire la minoritățile naționale, deci nici la cea maghiară, deși acestea

reprezentau aproximativ zece procente din populația României⁷⁷.

Radio Europa Liberă a realizat cu o lună înaintea începerii campaniei electorale și cu două luni înaintea alegerilor generale o dură radiografie la adresa societății românești, a sistemului politic și a atitudinii generale a populației față de marile teme legate de funcționarea țării. Astfel, jurnaliștii caracterizează România drept un stat disfuncțional, cuprins de o letargie și o blazare generalizată, cu principalele sisteme, de educație și sănătate, aflate în colaps, măcinate de corupție, de deprofesionalizare și migrație. Analiza mai reține concluzia unui stat părăsit de cetățeni, unde „încrederea în instituții tinde către zero”, dând naștere la un fenomen general: „românii participă tot mai puțin la viața publică”. Jurnaliștii străini observă că dovezile acestei fracturi dintre cetățeni și instituții stau tocmai în „absenteismul politic și retragerea oamenilor simpli de pe scena publică și din contabilitatea fiscului”. Toate aceste consecințe duc spre o abandonare în corpore a sentimentului de solidaritate socială și a angajamentelor civice, iar participarea la vot își pierde, pentru cei mai mulți, elementul esențial, acela al schimbării sau al reconfirmării reprezentanților națiunii. Dar analiza reușește să identifice și adevăratele resorturi pentru care societatea românească a ajuns în această situație de anomalie socială. Pe de o parte românii nu au fost pregătiți „să înfrunte schim-

barea” și un nou tip de societate după prăbușirea comunismului, iar pe de altă parte informațiile transmise – în mod deliberat false –, promisiunile fanteziste neonorate de-a lungul anilor și discursurile electorale rupte de realitate au produs o perpetuare a unui „analfabetism funcțional și politic al multor alegători”, în acest fel, clasa politică asigurându-și majoritatea și puterea de a decide asupra treburilor publice ale țării pentru mulți ani. Distanța enormă dintre realitate și teme problematizate la fiecare set de alegeri a făcut ca agenda publică să nu cuprindă chestiuni fundamentale pentru dezvoltarea și progresul democrației și al societății.⁷⁸

O tendință a mass-media străină a fost aceea de a evalua în lupta politică integritatea candidaților nu doar prin criteriul raportării la justiție, ci prin bilanțul ultimilor doi ani. Victoria președintelui Klaus Iohannis, din noiembrie 2014, reprezentase o surpriză de proporții, activând atunci un electorat pasiv, care nu vota în mod obișnuit. Dar constatările de acum erau pesimiste și ele remarcau o întoarcere la o propagandă deșănțată purtată în mass-media, având ca dușmani justiția și „aliații” miliardarului George Soros în România. În același timp, presa remarca loviturile sistematice aplicate de televiziunile care susțineau partide sau coaliții de partide ce contestau autenticitatea luptei împotriva corupției, atmosfera generală generând un clivaj în rândul electoratului: „pe de o parte –

un electorat orbit și fanatizat de propagandă, pe de altă – un electorat dezgustat de politică”.⁷⁹

În același timp, de-a lungul lunilor dinaintea sau din timpul campaniei electorale, presa străină a remarcat și alte aspecte care au produs numeroase distorsiuni în sistemul politic românesc, cu consecințe apreciabile atât în plan economic, dar și politic. Spre exemplu, modificarea legislației în general și a celei electorale în particular a fost o temă puternic susținută în timpul campaniei electorale pentru alegerile locale. Lipsa celui de-al doilea tur pentru alegerea primarilor a redus șansele opoziției de a se mobiliza și solidariza, în acest fel partidele, altele decât PSD, au pierdut șansa de a câștiga mai multe primării de orașe mari sau mijlocii. Guvernul condus de Dacian Cioloș, care a emis ordonanțe de urgență în aproape toate domeniile, pe perioada scurtului mandat de la Palatul Victoria, a refuzat să modifice codul electoral pentru a permite votul în două tururi. Atunci, Executivul a invocat stabilitatea guvernamentală și prevederi ale Convenției de la Veneția, deși un eventual tur doi nu restrângea drepturile electorale, ci le extindea. Am explicat la începutul studiului modificările legislative în materie electorală. Totuși, presa internațională a remarcat⁸⁰, la mijlocul campaniei electorale, că România își menținea „supremația” într-un clasament al celor mai multe schimbări legislative din țările din

Europa Centrală și de Est. Astfel, citând un raport *Grayling AcTrend 2016*, jurnaliștii au arătat că țara noastră schimbase 299 de legi dintr-

un total de 1098, iar peste 50% dintre acestea fuseseră modificate prin ordonanțe de urgență.

Note

- ¹ O altă noutate legislativă a scrutinului desfășurat la 11 decembrie 2016 a fost modificarea normei de reprezentare, de la un deputat la 70.000 de locuitori cât era în vechea prevedere legală, la un deputat la 73.000 de locuitori. La Senat, norma de reprezentare este majorată de la un senator la 160.000 de locuitori, la 163.000 de locuitori. Deși pragul electoral rămânea nemodificat la alegerile din 2016, acesta se putea calcula în două moduri: fie prin raportarea procentului de 5% la totalul voturilor valabil exprimate la nivel național, fie prin calcularea procentului de 20% din voturile valabil exprimate în cel puțin patru circumscripții electorale pentru toți competitorii electorali, acesta fiind de fapt un „prag alternativ”. (Ionela Gavril, Anca Pandeia, „Evoluția sistemului de vot în România, la alegerile parlamentare de după 1989”, <https://www.agerpres.ro/flux-documentare/2016/11/06/evolutia-sistemului-de-vot-in-romania-la-alegerile-parlamentare-dupa-1989-05-25-02> (accesat pe 11 ianuarie 2017).
- ² Pentru o sinteză edificatoare a acestui scrutin și a consecințelor sale, vezi William M. Downs, „The 2008 parliamentary election in Romania”, *Electoral Studies* (Special Symposium: Measurement Methods for Better Longitudinal

Modelling), Edited by Mark A. Pickup, Volume 28, Issue 3, September, 2009, pp. 349-520.

- ³ Cristian Preda, „Partide, voturi și mandate la alegerile din România (1990-2012)”, *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, Nr. 13, 2013, p. 45 și pp. 27-110.

- ⁴ Petrecută în noaptea de 31 octombrie 2015, tragedia din clubul denumit „Colectiv”, din București, a curmat viața a 64 de persoane dintr-un total de 400 prezenți la un concert de muzică „rock” din locația amintită, în special tineri, în urma unui incendiu care a cuprins clubul, declanșat de un foc de artificii. Alte zeci de persoane au fost spitalizate cu răni grave, unele purtând pentru toată viața urmele acestei tragedii. Procurorii și pompierii au stabilit că multe norme de prevenire a incendiilor fuseseră încălcate, inclusiv accesul în spațiul respectiv, situat într-o fostă hală industrială. Ulterior, s-a stabilit că autoritățile locale și/sau centrale aveau cunoștință de toate aceste deficiențe. Nouă zile consecutive de proteste de stradă în București și în toată țara au provocat demisia cabinetului condus de Victor Ponta, acesta și instituțiile sale fiind văzuți ca principalii responsabili pentru extinderea unei corupții endemice, inclusiv primul-ministru fiind inculpat oficial într-un dosar de spălare de bani încă din luna iulie a

- aceluiși an. Tragedia de la clubul „Colectiv” a implicat, formal și informal, instituții importante ale statului român, a produs consecințe politice și penale, inclusiv legislative. Anchete ulterioare au scos la iveală legăturile dintre instituții, servicii publice, oameni de afaceri și organisme de control sau reglementare în domenii vitale, dar mai ales faptul că infecțiile din unitățile spitalicești românești, unde fuseseră aduși mulți dintre răniți, au produs alte decese sau complicații, astfel încât întreaga tragedie a rămas în mentalul colectiv ca una dintre cele mai mari drame din istoria recentă. Pentru o sinteză a evenimentelor, atribuită de presa română de limbă străină, vezi Irina Popescu, „Looking back at 2015: Colectiv, the Romanian tragedy that has changed laws and people”, *Romania-Insider.com*, 30.12.2015, <http://www.romania-insider.com/162377-2/> (accesat pe 11.01.2017).
- ⁵ „Politics in Romania: Collective responsibility”, *The Economist*, 12.11.2015, <http://www.economist.com/news/europe/21678282-protests-about-deadly-nightclub-fire-have-toppled-romanas-government-they-have-yet-change> (accesat pe 11.01.2017).
- ⁶ Charles Thieffaine, „La corruption, enjeu des législatives roumaines”, *Le Figaro*, 11.12.2016, <http://www.lefigaro.fr/international/2016/12/11/01003-20161211ARTFIG00021-la-corruption-enjeu-des-legislatives-roumaines.php>, (accesat pe 5.02.2017).
- ⁷ Maria Sahuquillo, „La corrupción marca el paso de las elecciones en Rumania”, *El País*, 11.12.2016, http://internacional.elpais.com/internacional/2016/12/11/actualidad/1481438737_714547.html, (accesat pe 4.02.2017).
- ⁸ Iulia Badea, „Roumanie: Ces maires corrompus élus par les électeurs”, *Courrier International*, 31.08.2016, <http://www.courrierinternational.com/article/roumanie-ces-maires-corrompus-plebiscites-par-les-electeurs> (accesat pe 17.01.2017).
- ⁹ „Why Romanians don't trust their justice system?”, *New Europe*, 31.08.2016, <https://www.neweurope.eu/article/romanians-not-trust-justice-system/> (17.01.2017).
- ¹⁰ *Ibidem*.
- ¹¹ Iulia Badea, *op. cit.*
- ¹² *Ibidem*.
- ¹³ István Pataky, „Iohannis va putea decide în decembrie privind noua putere din România”, în *Magyar Nemzet*, 6.09.2016, în Florin Matei, Adriana Caloianu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 8.09.2016, Anul XVIII, nr. 4495, pp. 9-10.
- ¹⁴ Horațiu Pepine, „Profilul noii elite sociale”, *Deutsche Welle*, 5.09.2016, <http://www.dw.com/ro/profilul-noii-elite-sociale/a-19527388>, (accesat pe 18.01.2017).
- ¹⁵ *Idem*, „Războiul subteran anticorupție”, *Deutsche Welle*, 8.09.2016, <http://www.dw.com/ro/r%C4%83zboi-subteran-anti-anticorup%C5%A3ie/a-19536469>, (accesat pe 20.01.2017).
- ¹⁶ Andrew Byrne, „Corruption probes cast a shadow over Romania poll”, *Financial Times*, 9.12.2016, <https://www.ft.com/content/f33a10c>

- e-bc80-11e6-8b45-b8b81dd5d080, (accesat pe 4.02.2017).
- ¹⁷ Levente Szöcs, „A demisionat liderul opoziției din România”, *Népszabadság*, 28.09.2016, în Adriana Buzoianu, Monica Ion (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 28.09.2016, Anul XVIII, nr. 4510, p. 4.
- ¹⁸ Andra Timu, Irina Vilcu, „Un lider al liberalilor români demisionează, pe fondul unei anchete care tulbură partidul înainte de alegeri. Vasile Blaga, anchetat pentru trafic de influență. Demisia sa va avea un impact mare asupra partidului, spun analiștii”, *Bloomberg*, 28.09.2016, în Adriana Buzoianu, Monica Ion (Editori), „România văzută din străinătate”, (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 28.09.2016, Anul XVIII, nr. 4510, p. 3.
- ¹⁹ Vezi Alberto Vannucci, „The Controversial Legacy of «Mani Pulite»: A Critical Analysis of Italian Corruption and Anti-Corruption Policies”, *Bulletin of Italian Politics*, Vol. 1, No. 2, 2009, pp. 233-264.
- ²⁰ Cătălin Lețea, „Proteste după votul senatorilor în cazul Gabriel Oprea”, *Radio France Internationale*, 22.09.2016, <http://www.rfi.ro/politica-89797-proteste-dupa-votul-senatorilor-cazul-gabriel-oprea>, (accesat pe 5.02.2017).
- ²¹ Petre Iancu, „Democrația și revoluțiile periodice”, *Deutsche Welle*, 22.09.2016, [http://www.dw.com/ro/democra%C5%A3iile-periodice/a-19568409](http://www.dw.com/ro/democra%C5%A3ia-%C5%9Fi-revolu%C5%A3iile-periodice/a-19568409), (accesat pe 22.01.2017).
- ²² „România: un fost ministru acuzat de omor demisionează din Senat”, *AFP*, 26.09.2016, în Cristina Zaharia, Marius Tănase (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 27.09.2016, Anul XVIII, nr. 4508, p. 5.
- ²³ Alexandru Călinescu, „România – scurtă radiografie două luni înainte de alegerile parlamentare”, *Radio Europa Liberă*, 13.10.2016, <http://www.europalibera.org/a/28049422.html>, (accesat pe 26.01.2017).
- ²⁴ Horațiu Pepine, „Sondaje și calcule electorale”, *Deutsche Welle*, 4.10.2016, <http://www.dw.com/ro/sondaje-%C8%99i-calcule-electorale/a-35954266>, (accesat pe 24.01.2017).
- ²⁵ „Romania leader won't invite 'penal' politicians to reception”, *Fox News*, 29.11.2016, <http://www.foxnews.com/world/2016/11/29/romania-leader-wont-invite-penal-politicians-to-reception.html>, (accesat pe 2.02.2017).
- ²⁶ Luiza Ilie, „Thousands march in Bucharest one year after nightclub fire killed 64”, *The New York Times*, 30.10.2016, <http://www.nytimes.com/aponline/2016/10/30/world/europe/ap-eu-romania-nightclub-fire.html>, (accesat pe 19.12.2016).
- ²⁷ Shaazka Beyerle, Tina Olteanu, „How Romanian People Power Took On Mining and Corruption”, *Foreign Policy*, 17.11.2016, <http://foreignpolicy.com/2016/11/17/how-romanian-people-power-took-on-mining-and-corruption-rosiamontana/>, (accesat pe 30.01.2017).

- ²⁸ Horațiu Pepine, „Politica românească, în comă”, *Deutsche Welle*, 9.09.2016, <http://www.dw.com/ro/politica-rom%C3%A2neasc%C4%83-%C3%AEn-com%C4%83/a-19538318>, (accesat pe 20.01.2017).
- ²⁹ Sabina Fati, „Dacian Cioloș: Cât de legitim va fi un premier care nu trece prin alegeri?”, *Radio Europa Liberă*, 24.10.2016, <http://www.europalibera.org/a/28072248.html>, (accesat pe 27.01.2017).
- ³⁰ Horațiu Pepine, „Nici pe jos, nici în căruță”, în *Deutsche Welle*, 29.09.2016, <http://www.dw.com/ro/nici-pe-jos-nici-%C3%AEn-c%C4%83ru%C8%9B%C4%83/a-35924410>, (accesat pe 24.01.2017).
- ³¹ *Ibidem*.
- ³² Sorin Șerb, „Ambuscade și asedii pe frontul electoral”, *Radio Europa Liberă*, 4.10.2016, <http://www.europalibera.org/a/28030915.html>, (accesat pe 24.01.2017).
- ³³ Cosmin Ruscior, „Dacian Cioloș: Nu voi candida, dar asta nu înseamnă că nu există viață după alegeri”, *Radio France Internationale*, 6.10.2017, <http://www.rfi.ro/politica-90151-dacian-ciolos-candida-viata-alegeri>, (accesat pe 25.01.2017).
- ³⁴ „Romania: technocrat PM agrees to be candidate for Liberals”, *Fox News*, 24.10.2016, <http://www.foxnews.com/world/2016/10/24/romania-technocrat-pm-agrees-to-be-candidate-for-liberals.html>, (accesat pe 26.01.2017).
- ³⁵ Sabina Fati, *op. cit.*
- ³⁶ *Ibidem*.
- ³⁷ Pentru o imagine edificatoare, vezi Nicolae Stroescu-Stînișoară, *Povestea Europei Libere: Nicolae Stroescu-Stînișoară răspunde la întrebările jurnalistului Andrei Crăciun*, Editura Vremea, București, 2015; Richard Cummings, *Securitatea contra Europa Liberă*, Editura Adevărul Holding, București, 2011; Noel Bernanrd, *Aici e Europa Liberă*, Editura Orizont, București, 1990; René Al. de Flers, *Radio „Europa Liberă” și exilul românesc. O istorie încă nescrisă*, Editura Saeculum I.O., București, 2005; Gabriel Andreescu, Mihnea Berindei, *Ultimul deceniu comunist. Scrisori către Radio Europa Liberă, Vol. I: 1979-1985*, Editura Polirom, Iași, 2010; *Idem*, *Ultimul deceniu comunist. Scrisori către Radio Europa Liberă, Vol. I: 1986-1989*, Editura Polirom, Iași, 2014.
- ³⁸ Norbert Mappes-Niediek, „Românii se implică”, *Frankfurter Rundschau*, 10.12.2016, în Adriana Buzoianu, Mihaela Cenușă (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 12.12.2016, Anul XVIII, nr. 4562, pp. 14-15.
- ³⁹ Sorin Șerb, *op. cit.*
- ⁴⁰ Sabina Fati, „România. De ce are Parlamentul nevoie de vedete?”, *Radio Europa Liberă*, 10.10.2016, <http://www.europalibera.org/a/28044020.html>, (accesat pe 26.01.2017).
- ⁴¹ „Cursa electorală din România pe ultima sută de metri”, *Xinhua*, 29.10.2016, în Adriana Buzoianu, Raluca Ungureanu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 31.10.2016, Anul XVIII, nr. 4532, pp. 13-14.

- ⁴² Radu-Sorin Marinaș, „Romania’s Liberals eye sharp cut in VAT next year” (Reuters), *Daily Mail*, 21.11.2016, <http://www.dailymail.co.uk/wires/reuters/article-3957594/Romanians-Liberals-eye-sharp-cut-VAT-year.html>, (accesat pe 2.02.2017).
- ⁴³ Shaazka Beyerle, Tina Olteanu, *op. cit.*
- ⁴⁴ Sabina Fati, „A doua forță: De ce crește USR”, *Radio Europa Liberă*, 24.11.2016, <http://www.europalibera.org/a/28137349.html>, (accesat pe 18.01.2017).
- ⁴⁵ Justyna Pawlak, Ralph Boulton (Editors), Luiza ilie, „New progressive party gives Romanian centrists a chance in election”, *Reuters*, 2.12.2016, <http://www.reuters.com/article/us-romania-election-kingmaker-idUSKBN13V1EN>, (accesat pe 9.02.2017).
- ⁴⁶ „Întâlnire între Viktor Orbán și Hunor Kelemen”, 22.11.2016, *Magyar Hírlap*, în Adriana Buzoianu, Monica Ion (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 23.11.2016, Anul XVIII, Nr. 4549, p.9; „În campania electorală UDMR se concentrează asupra valorilor transilvănene”, *MTI (Hungarian News Agency Corp.)*, 23.11.2016, în Cristina Zaharia, Cornel Spiru (Editori), *Ibidem*, 24.11.2016, Anul XVIII, nr. 4550, p. 8; „Năzuința cea mai importantă a UDMR este descentralizarea”, *Hír Tv*, 24.11.2016, în *Ibidem*, 25.11.2016, Anul XVIII, nr. 4551, p. 5; „László Kövér - După alegerile parlamentare din România ar putea să se producă o schimbare pozitivă în relațiile româno-ungare”, *MTI (Hungarian News Agency Corp.)*, 29.11.2016, în Cristina Zaharia, Raluca Ungureanu (Editori), *Ibidem*, 30.11.2016, Anul XVIII, nr. 4554, pp. 6-7; „Viktor Orban îi critică pe români pentru persecutarea ungarilor”, *Rzeczpospolita*, 1.12.2016, în Adriana Buzoianu, Raluca Ungureanu (Editori), *Ibidem*, 5.12.2016, Anul XVIII, nr. 4557, pp. 5-6.
- ⁴⁷ Luiza Ilie, „Romania’s outgoing parliament dogged by graft, inefficiency”, *The New York Times*, 5.12.2016, <https://www.nytimes.com/reuters/2016/12/05/world/europe/05reuters-romania-parliament.html>, (accesat pe 13.12.2016).
- ⁴⁸ Sorin Șerb, „Ambuscade și asedii pe frontul electoral”, *op.cit.*
- ⁴⁹ Cosmin Ruscior, „Șeful Consiliului Fiscal critică programele PSD și PNL: «Nerealiste, o iluzie»”, *Radio France Internationale*, 10.10.2016, <http://www.rfi.ro/economie-90250-seful-consiliului-fiscal-programele-psd-pnl-nerealist-iluzie>, (accesat pe 26.01.2017).
- ⁵⁰ „România: deputații votează pentru semnificative mărimi salariale înaintea legislativelor”, *Agence France-Presse*, 7.11.2016, în Adriana Buzoianu, Cătălin Belu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 8.11.2016, Anul XVIII, nr. 4538, p. 4.
- ⁵¹ „Romanian parliament okays big wage rises for school, health workers”, *Daily Mail*, 7.11.2016, <http://www.dailymail.co.uk/wires/reuters/article-3913836/Romanian-parliament-okays-big-wage-rises->

- school-health-workers.html, (accesat pe 30.01.2017).
- ⁵² „Romania’s government will challenge double-digit wage hike”, *Reuters*, 8.11.2016, <http://www.reuters.com/article/us-romania-wages-idUSKBN1331D1>, (accesat pe 30.01.2017).
- ⁵³ Janet Lawrence (Editor), Luiza Ilie, Radu-Sorin Marinaș, „Romanian PM says election promises must not fuel populism”, *Reuters*, 6.12.2016, <http://www.reuters.com/article/us-romania-election-ciolos-idUSKBN13V22T>, (accesat pe 2.012.2017).
- ⁵⁴ Horațiu Pepine, „Despre salarii și impozitele marilor companii”, *Deutsche Welle*, 14.11.2016, <http://www.dw.com/ro/despre-salarii-%C8%99i-impozitele-marilor-companii/a-36385865>, (accesat pe 30.01.2017).
- ⁵⁵ Luiza Ilie, Tom Heneghan (Editor), „Romanian parliament scraps over 100 taxes, including radio/TV fees”, *Reuters*, 25.10.2016, <http://af.reuters.com/article/worldNews/idAFKCN12P1RK>, (accesat pe 29.01.2017).
- ⁵⁶ „Romanian parliament scraps over 100 taxes, including radio/TV fees”, *Channel NewsAsia*, 26.10.2016, <http://www.channelnewsasia.com/news/world/romanian-parliament-scraps-over-100-taxes-including-radio-tv-fe/3234554.html>, (accesat pe 29.01.2017).
- ⁵⁷ Cosmin Ruscior, „Președintele Klaus Iohannis anunță o dezbatere publică privind taxa radio-tv”, *Radio France Internationale*, 2.11.2016, <http://www.rfi.ro/politica-90859-presedintele-klaus-iohannis-dezbatere-publica-taxa-radio-tv>, (accesat pe 30.01.2017).
- ⁵⁸ „Romania: TV chief summoned over PM interview that didn’t air”, *Washington Post*, 28.11.2016, https://www.washingtonpost.com/world/europe/romania-tv-chief-summoned-over-pm-interview-that-didnt-air/2016/11/28/52ea28b2-b577-11e6-939c-91749443c5e5_story.html, (accesat pe 7.12.2016).
- ⁵⁹ „A Last Gasp For Freedom Of The Press In Romania – OpEd”, *Eurasia Review*, 2.11.2016, <http://www.eurasiareview.com/02112016-a-last-gasp-for-freedom-of-the-press-in-romania-oped/>, (accesat pe 20.01.2017).
- ⁶⁰ Radu-Sorin Marinaș, *op. cit.*
- ⁶¹ „Romanian leader urges tolerance for same-sex couples”, *Washington Post*, 19.10.2016, https://www.washingtonpost.com/world/europe/romanian-leader-urges-tolerance-for-same-sex-couples/2016/10/19/a2ce026c-960b-11e6-9cae-2a3574e296a6_story.html, (accesat pe 20.10.2016).
- ⁶² Petre Iancu, „Iohannis, în fine prezidențiabil”, *Deutsche Welle*, 20.10.2016, <http://www.dw.com/ro/iohannis-%C3%AEen-fine-preziden%C5%A3iabil/a-36101483>, (accesat pe 27.01.2017).
- ⁶³ Aline Fontaine, „En Roumanie, les gays priés de rester célibataires”, *Le Monde*, 4.11.2016, http://www.lemonde.fr/moyen-format/article/2016/11/04/en-roumanie-les-epoux-gays-pries-de-rester-celibataires_5025516_4497271.html (accesat pe 20.01.2017).
- ⁶⁴ „Romania: political dispute over anti-gay-marriage referendum”, *Fox News*, 4.11.2016,

- <http://www.foxnews.com/world/2016/11/04/romania-political-dispute-over-anti-gay-marriage-referendum.html>, (accesat pe 30.01.2017).
- ⁶⁵ Sabina Fati, „A doua forță: De ce crește USR”, *op.cit.*
- ⁶⁶ Janine Di Giovanni, „Europe’s Darkening Hour? Populist Movement Smacks of Fascist Past”, *Newsweek*, 20.11.2016, disponibil online la <http://europe.newsweek.com/europe-populist-movement-smacks-fascist-past-523093?rm=eu>, (accesat pe 26.01.2017).
- ⁶⁷ Claudia Cohnen-Beck, „Studiu despre populismul din Europa”, *Der Tagesspiegel*, 21.11.2016, în Adriana Buzoianu, Mihaela Cenușă (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 22.11.2016, Anul XVIII, nr. 4548, p. 16.
- ⁶⁸ „Extinderea naționalismului și xenofobiei în 12 țări europene”, *Naftemporiki*, 8.10.2016, în Carolina Ciulu, Cornel Spiru (Editori), *Ibidem*, 10. 10. 2016, Anul XVIII, nr. 4517, p. 14.
- ⁶⁹ Keno Verseck, „Osteuropas Populisten hoffen auf den nächsten Triumph”, *Der Spiegel*, 10.12.2016, <http://www.spiegel.de/politik/ausland/rumaenien-und-mazedonien-nationalisten-koennten-wahl-gewinnen-a-1125323.html>, (accesat pe 4.02.2017).
- ⁷⁰ Denis MacShane, „There is still hope for Europe – just look to Romania”, *The Independent*, 7.12.2016, la <http://www.independent.co.uk/voices/brexit-eu-europe-romania-elections-liviu-dragnea-centre-left-social-democracy-hope-a7459501.html>, (accesat pe 3.02.2017).
- ⁷¹ Ademeny, „Președintele executiv al UDMR – Dacian Cioloș ar fi un bun premier în fruntea unui guvern politic”, *MTI (Hungarian News Agency Corp.)*, 19.10.2017, în Adriana Buzoianu, Adrian Mondiru (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 20.10.2016, Anul XVIII, nr. 4527, p. 7.
- ⁷² „Social-democrații nu vor să guverneze împreună cu UDMR”, *Magyar Hírlap*, 2.11.2016, în *Ibidem*, 3.11.2016, Anul XVIII, Nr. 4535, pp.6-7.
- ⁷³ István Pataky, „Stadiu terminal. Relațiile ungaro-române în comă”, *Magyar Nemzet*, în *Ibidem*, 9.12.2016, Anul XVIII, Nr. 4561, pp. 9-10.
- ⁷⁴ Horațiu Pepine, „Politica românească, în comă”, *Deutsche Welle*, 9.09.2016, <http://www.dw.com/ro/politica-rom%C3%A2neasc%C4%83-%C3%AEen-com%C4%83/a-19538318>, (accesat pe 20.01.2017); *Idem*, „Cât de incerte sunt alegerile din România”, *Deutsche Welle*, 15.09.2016, în Adriana Buzoianu, Raluca Ungureanu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 16.09.2016, Anul XVIII, nr. 4501, pp. 7-8.
- ⁷⁵ Mircea Oprea, „Platforma lui Cioloș: De ce trebuie să trecem de la ”made in” la ”made by Romania?””, *Radio France Internationale*, 19.10.2016, <http://www.rfi.ro/economie-90486->

- platforma-ciolos-made-by, (accesat pe 27.01.2017).
- ⁷⁶ „România: Premierul tehnocrat aspiră la un nou mandat, *Agence France-Presse*, 18.10.2016, în Cristina Zaharia, Cătălin Belu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 19.10.2016, Anul XVIII, nr. 4524, p. 4.
- ⁷⁷ Ademeny, *op. cit.*
- ⁷⁸ Sorin Șerb, „Românii, absenți în propria țară”, *Radio Europa Liberă*, 6.10.2016, <http://www.europalibera.org/a/28036085.html>, (accesat pe 25.01.2017).
- ⁷⁹ Alexandru Călinescu, *op. cit.*
- ⁸⁰ „Țara cu cele mai multe schimbări legislative din Europa Centrală și de Est – România”, *Emea.gr*, 21.11.2016, în Adriana Buzoianu, Mihaela Cenușă (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 22.11.2016, Anul XVIII, nr. 4548, p. 3.

Bibliografie

- ANDREESCU, Gabriel, BERINDEI, Mihnea, *Ultimul deceniu comunist. Scrisori către Radio Europa Liberă, Vol. I: 1979-1985*, Editura Polirom, Iași, 2010.
- IDEM, *Ultimul deceniu comunist. Scrisori către Radio Europa Liberă, Vol. I: 1986-1989*, Editura Polirom, Iași, 2014.
- BERNANRD, Noel, *Aici e Europa Liberă*, Editura Orizont, București, 1990.
- CUMMINGS, Richard, *Securitatea contra Europa Liberă*, Editura Adevărul Holding, București, 2011.
- DOWNS, William M., „The 2008 parliamentary election in Romania”, *Electoral Studies* (Special Symposium: Measurement Methods for Better Longitudinal Modelling), Edited by Mark A. Pickup, Volume 28, Issue 3, (September 2009), pp. 349-520.
- FLERS, René Al. De, *Radio „Europa Liberă” și exilul românesc. O istorie încă nescrisă*, Editura Saeculum I.O., București, 2005.
- PREDA, Cristian „Partide, voturi și mandate la alegerile din România (1990-2012)”, *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 13 (2013) 1, p. 45 și pp. 27-110.
- STROESCU-STÎNIȘOARĂ, Nicolae, *Povestea Europei Libere: Nicolae Stroeșcu-Stînișoară răspunde la întrebările jurnalistului Andrei Crăciun*, Editura Vremea, București, 2015.
- VANNUCCI, Alberto, „The Controversial Legacy of «Mani Pulite»: A Critical Analysis of Italian Corruption and Anti-Corruption Policies”, *Bulletin of Italian Politics*, Vol. 1, No. 2, 2009, pp. 233-264.
- Agenții de presă:**
COHNEN-BECK, Claudia, „Studiu despre populismul din Europa”, *Der Tagesspiegel*, 21.11.2016, în Adriana Buzoianu, Mihaela Cenușă

- (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 22.11.2016, Anul XVIII, nr. 4548, p. 16.
- MAPPES-NIEDIEK, Norbert, ”Românii se implică”, *Frankfurter Rundschau*, 10.12.2016, în Adriana Buzoianu, Mihaela Cenușă (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 12.12.2016, Anul XVIII, nr. 4562, pp. 14-15.
- PATAKY, István „Iohannis va putea decide în decembrie privind noua putere din România”, în *Magyar Nemzet*, 6.09.2016, în Florin Matei, Adriana Caloianu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 8.09.2016, Anul XVIII, nr. 4495, pp. 9-10.
- IDEM, „Stadiu terminal. Relațiile ungaro-române în comă”, *Magyar Nemzet*, în „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 9.12.2016, Anul XVIII, Nr. 4561, pp.9-10.
- PEPINE, Horațiu, „Cât de incerte sunt alegerile din România”, *Deutsche Welle*, 15.09.2016, în Adriana Buzoianu, Raluca Ungureanu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 16.09.2016, Anul XVIII, nr. 4501, pp. 7-8.
- SZŐCS, Levente, „A demisionat liderul opoziției din România”, *Népszabadság*, 28.09.2016, în Adriana Buzoianu, Monica Ion (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 28.09.2016, Anul XVIII, nr. 4510, p. 4.
- TIMU, Andra, VILCU, Irina, „Un lider al liberalilor români demisionează, pe fondul unei anchete care tulbură partidul înainte de alegeri. Vasile Blaga, anchetat pentru trafic de influență. Demisia sa va avea un impact mare asupra partidului, spun analiștii”, *Bloomberg*, 28.09.2016, în Adriana Buzoianu, Monica Ion (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 28.09.2016, Anul XVIII, nr. 4510, p. 3.
- „Cursa electorală din România pe ultima sută de metri”, *Xinhua*, 29.10.2016, în Adriana Buzoianu, Raluca Ungureanu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 31.10.2016, Anul XVIII, nr. 4532, pp. 13-14.
- „Extinderea naționalismului și xenofobiei în 12 țări europene”, *Naftemporiki*, 8.10.2016, în Carolina Ciulu, Cornel Spiru (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 10. 10. 2016, Anul XVIII, nr. 4517, p. 14.
- „În campania electorală UDMR se concentrează asupra valorilor transilvănene”, *MTI (Hungarian News Agency Corp.)*, 23.11.2016, în Cristina Zaharia, Cornel Spiru (Editori), „România văzută din străi-

- nătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 24.11.2016, Anul XVIII, nr. 4550, p. 8.
- „Întâlnire între Viktor Orbán și Hunor Kelemen”, 22.11.2016, *Magyar Hírlap*, în Adriana Buzoianu, Monica Ion (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 23.11.2016, Anul XVIII, Nr. 4549, p.9.
- „László Kövér – După alegerile parlamentare din România ar putea să se producă o schimbare pozitivă în relațiile româno-ungare”, MTI (*Hungarian News Agency Corp.*), 29.11.2016, în Cristina Zaharia, Raluca Ungureanu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 30.11.2016, Anul XVIII, nr. 4554, pp. 6-7.
- „Năzuința cea mai importantă a UDMR este descentralizarea”, *Hír Tv*, 24.11.2016, în „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 25.11.2016, Anul XVIII, nr. 4551, p. 5.
- „România: deputații votează pentru semnificative mărimi salariale înaintea legislativelor”, *Agence France-Presse*, 7.11.2016, în Adriana Buzoianu, Cătălin Belu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 8.11.2016, Anul XVIII, nr. 4538, p. 4.
- „România: Premierul tehnocrat aspiră la un nou mandat, *Agence France-Presse*, 18.10.2016, în Cristina Zaharia, Cătălin Belu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 19.10.2016, Anul XVIII, nr. 4524, p. 4.
- „România: un fost ministru acuzat de omor demisionează din Senat”, *AFP*, 26.09.2016, în Cristina Zaharia, Marius Tănase (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 27.09.2016, Anul XVIII, nr. 4508, p. 5.
- „Social-democrații nu vor să guverneze împreună cu UDMR”, *Magyar Hírlap*, 2.11.2016, în „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 3.11.2016, Anul XVIII, Nr. 4535, pp.6-7.
- „Țara cu cele mai multe schimbări legislative din Europa Centrală și de Est – România”, *Emea.gr*, 21.11.2016, în Adriana Buzoianu, Mihaela Cenușă (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 22.11.2016, Anul XVIII, nr. 4548, p. 3.
- „Viktor Orbán îi critică pe români pentru persecutarea ungarilor”, *Rzeczpospolita*, 1.12.2016, în Adriana Buzoianu, Raluca Ungureanu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 5.12.2016, Anul XVIII, nr. 4557, pp. 5-6.
- ADEMENY, „Președintele executiv al UDMR – Dacian Cioloș ar fi un bune premier în fruntea unui guvern

- politic”, MTI (*Hungarian News Agency Corp.*), 19.10.2017, în Adriana Buzoianu, Adrian Mondiru (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 20.10.2016, Anul XVIII, nr. 4527, p. 7.
- Resurse electronice:**
- BADEA, Iulia „Roumanie: Ces maires corrompus élus par les électeurs”, *Courrier International*, 31.08.2016, <http://www.courrierinternational.com/article/roumanie-ces-maires-corrompus-plebiscites-par-les-electeurs>.
- BEYERLE, Shaazka, OLTEANU, Tina, „How Romanian People Power Took On Mining and Corruption”, *Foreign Policy*, 17.11.2016, <http://foreignpolicy.com/2016/11/17/how-romanian-people-power-took-on-mining-and-corruption-rosia-montana/>.
- BYRNE, Andrew, „Corruption probes cast a shadow over Romania poll”, *Financial Times*, 9.12.2016, <https://www.ft.com/content/f33a10ce-bc80-11e6-8b45-b8b81dd5d080>.
- CĂLINESCU, Alexandru, „România – scurtă radiografie două luni înainte de alegerile parlamentare”, *Radio Europa Liberă*, 13.10.2016, <http://www.europalibera.org/a/28049422.html>.
- DI GIOVANNI, Janine, „Europe’s Darkening Hour? Populist Movement Smacks of Fascist Past”, *Newsweek*, 20.11.2016, disponibil online la <http://europe.newsweek.com/europe-populist-movement-smacks-fascist-past-523093?rm=eu>.
- FATI, Sabina, „România. De ce are Parlamentul nevoie de vedete?”, *Radio Europa Liberă*, 10.10.2016, la <http://www.europalibera.org/a/28044020.html>.
- IDEM, „Dacian Cioloș: Cât de legitim va fi un premier care nu trece prin alegeri?”, *Radio Europa Liberă*, 24.10.2016, <http://www.europalibera.org/a/28072248.html>.
- IDEM, „A doua forță: De ce crește USR”, *Radio Europa Liberă*, 24.11.2016, <http://www.europalibera.org/a/28137349.html>.
- FONTAINE, Aline, „En Roumanie, les gays priés de rester célibataires”, *Le Monde*, 4.11.2016, http://www.lemonde.fr/m-moyen-format/article/2016/11/04/en-roumanie-les-epoux-gays-pries-de-rester-celibataires_5025516_4497271.html.
- GAVRIL, Ionela, PANDEA, Anca, „Evoluția sistemului de vot în România, la alegerile parlamentare de după 1989”, <https://www.agerpres.ro/flux-documentare/2016/11/06/evolutia-sistemului-de-vot-in-romania-la-alegerile-parlamentare-dupa-1989-05-25-02>.
- HENEGHAN, Tom, (Editor), ILIE, Luiza „Romanian parliament scraps over 100 taxes, including radio/TV fees”, *Reuters*, 25.10.2016, <http://af.reuters.com/article/worldNews/idAFKCN12P1RK>.
- IANCU, Petre, „Democrația și revoluțiile periodice”, *Deutsche Welle*, 22.09.2016, <http://www.dw.com/ro/democra%C5%A3ia-%C5%9Fi-revolu%C5%A3iile-periodice/a-19568409>.

- IDEM, „Iohannis, în fine prezidențiabil”, *Deutsche Welle*, 20.10.2016, <http://www.dw.com/ro/iohannis-%C3%AEn-fine-preziden%C5%A3iabil/a-36101483>.
- ILIE, Luiza, „Thousands march in Bucharest one year after nightclub fire killed 64”, *The New York Times*, 30.10.2016, <http://www.nytimes.com/aponline/2016/10/30/world/europe/ap-eu-romania-nightclub-fire.html>.
- IDEM, „Romania’s outgoing parliament dogged by graft, inefficiency”, *The New York Times*, 5.12.2016, <https://www.nytimes.com/reuters/2016/12/05/world/europe/05reuters-romania-parliament.html>.
- LAWRENCE, Janet, (Editor), ILIE, Luiza, Martinaș, Radu-Sorin, „Romanian PM says election promises must not fuel populism”, *Reuters*, 6.12.2016, <http://www.reuters.com/article/us-romania-election-ciolos-idUSKBN13V22T>.
- LENȚA, Cătălin, „Proteste după votul senatorilor în cazul Gabriel Oprea”, *Radio France Internationale*, 22.09.2016, <http://www.rfi.ro/politica-89797-proteste-dupa-votul-senatorilor-cazul-gabriel-oprea>.
- MACSHANE, Denis, „There is still hope for Europe – just look to Romania”, *The Independent*, 7.12.2016, la <http://www.independent.co.uk/voices/brexit-eu-europe-romania-elections-liviu-dragea-centre-left-social-democracy-hope-a7459501.html>.
- MARINAȘ, Radu-Sorin, „Romania’s Liberals eye sharp cut in VAT next year” (Reuters), *Daily Mail*, 21.11.2016, <http://www.dailymail.co.uk/wires/reuters/article-3957594/Romanias-Liberals-eye-sharp-cut-VAT-year.html>.
- OPREA, Mircea, „Platforma lui Cioloș: De ce trebuie să trecem de la ”made in” la ”made by Romania?””, *Radio France Internationale*, 19.10.2016, <http://www.rfi.ro/economie-90486-platforma-ciolos-made-by>.
- PAWLAK, Justyna, BOULTON, Ralph, (Editors), ILIE, Luiza, „New progressive party gives Romanian centrists a chance in election”, *Reuters*, 2.12.2016, <http://www.reuters.com/article/us-romania-election-kingmaker-idUSKBN13V1EN>.
- PEPINE, Horațiu, „Profilul noii elite sociale”, *Deutsche Welle*, 5.09.2016, <http://www.dw.com/ro/profilul-noii-elite-sociale/a-19527388>.
- IDEM, „Războiul subteran anticorupție”, *Deutsche Welle*, 8.09.2016, <http://www.dw.com/ro/r%C4%83zboi-subteran-anti-anticorup%C5%A3ie/a-19536469>.
- IDEM, „Politica românească, în comă”, *Deutsche Welle*, 9.09.2016, <http://www.dw.com/ro/politica-rom%C3%A2neasc%C4%83-%C3%AEn-com%C4%83/a-19538318>.
- IDEM, „Nici pe jos, nici în căruță”, în *Deutsche Welle*, 29.09.2016, <http://www.dw.com/ro/nici-pe-jos-nici-%C3%AEn-c%C4%83ru%C8%9B%C4%83/a-35924410>.
- IDEM, „Sondaje și calcule electorale”, *Deutsche Welle*, 4.10.2016, <http://www.dw.com/ro/sondaje-%C8%99i-calcule-electorale/a-3595426>.

- IDEM, „Despre salarii și impozitele marilor companii”, *Deutsche Welle*, 14.11.2016, <http://www.dw.com/ro/despre-salarii-%C8%99i-impozitele-marilor-companii/a-36385865>.
- POPESCU, Irina, „Looking back at 2015: Colectiv, the Romanian tragedy that has changed laws and people”, *Romania-Insider.com*, 30.12.2015, <http://www.romania-insider.com/162377-2/>.
- IDEM, „Șeful Consiliului Fiscal critică programele PSD și PNL: «Nerealiste, o iluzie»”, *Radio France Internationale*, 10.10.2016, <http://www.rfi.ro/economie-90250-șeful-consiliului-fiscal-programele-psd-pnl-nerealist-iluzie>.
- IDEM, „Dacian Cioloș: Nu voi candida, dar asta nu înseamnă că nu există viață după alegeri”, *Radio France Internationale*, 6.10.2016, <http://www.rfi.ro/politica-90151-dacian-ciolos-candida-viata-alegeri>.
- IDEM, „Președintele Klaus Iohannis anunță o dezbatere publică privind taxa radio-tv”, *Radio France Internationale*, 2.11.2016, <http://www.rfi.ro/politica-90859-presedintele-klaus-iohannis-dezbatere-publica-taxa-radio-tv>.
- SAHUQUILLO, Maria, „La corrupción marca el paso de las elecciones en Rumania”, *El Pais*, 11.12.2016, http://internacional.elpais.com/internacional/2016/12/11/actualidad/1481438737_714547.html.
- ȘERB, Sorin, „Ambuscade și asedii pe frontul electoral”, *Radio Europa Liberă*, 4.10.2016, <http://www.europalibera.org/a/28030915.html>.
- IDEM, „Românii, absenți în propria țară”, *Radio Europa Liberă*, 6.10.2016, <http://www.europalibera.org/a/28036085.html>.
- THIEFAINE, Charles, „La corruption, enjeu des législatives roumaines”, *Le Figaro*, 11.12.2016, <http://www.lefigaro.fr/international/2016/12/11/01003-20161211ARTFIG00021-la-corruption-enjeu-des-legislatives-roumaines.php>.
- VERSECK, Keno, „Osteuropas Populisten hoffen auf den nächsten Triumph”, *Der Spiegel*, 10.12.2016, <http://www.spiegel.de/politik/ausland/rumaenien-und-mazedonien-nationalisten-koennten-wahlgewinnen-a-1125323.html>.
- „Romanian leader urges tolerance for same-sex couples”, *Washington Post*, 19.10.2016, https://www.washingtonpost.com/world/europe/romanian-leader-urges-tolerance-for-same-sex-couples/2016/10/19/a2ce026c-960b-11e6-9cae-2a3574e296a6_story.html.
- „A Last Gasp For Freedom Of The Press In Romania – OpEd”, *Eurasia Review*, 2.11.2016, <http://www.eurasiareview.com/02112016-a-last-gasp-for-freedom-of-the-press-in-romania-oped/>.
- „Politics in Romania: Collective responsibility”, *The Economist*, 12.11.2015, <http://www.economist.com/news/europe/21678282-protests-about-deadly-nightclub-fire-have-toppled-romaniias-government-they-have-yet-change>.
- „Romania leader won't invite 'penal' politicians to reception”, *Fox News*, 29.11.2016, <http://www.foxnews.com/world/2016/11/29/romania-leader-wont-invite-penal-politicians-to-reception.html>.

- „Romania: political dispute over anti-gay-marriage referendum”, *Fox News*, 4.11.2016,
<http://www.foxnews.com/world/2016/11/04/romania-political-dispute-over-anti-gay-marriage-referendum.html>.
- „Romania: technocrat PM agrees to be candidate for Liberals”, *Fox News*, 24.10.2016,
<http://www.foxnews.com/world/2016/10/24/romania-technocrat-pm-agrees-to-be-candidate-for-liberals.html>.
- „Romania: TV chief summoned over PM interview that didn't air”, *Washington Post*, 28.11.2016,
https://www.washingtonpost.com/world/europe/romania-tv-chief-summoned-over-pm-interview-that-didnt-air/2016/11/28/52ea28b2-b577-11e6-939c-91749443c5e5_story.html.
- „Romanian parliament okays big wage rises for school, health workers”, *Daily Mail*, 7.11.2016,
<http://www.dailymail.co.uk/wires/reuters/article-3913836/Romanian-parliament-okays-big-wage-rises-school-health-workers.html>.
- „Romania's government will challenge double-digit wage hike”, *Reuters*, 8.11.2016,
<http://www.reuters.com/article/us-romania-wages-idUSKBN1331D1>.
- „Why Romanians don't trust their justice system?”, *New Europe*, 31.08.2016,
<https://www.neweurope.eu/article/romanians-not-trust-justice-system/>.